

MUURIANKKURI

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry ♦ Främjandet av Kulturarvet i Finland rf

2 ♦ 2023

3	Työtä kulttuuriperinnön puolesta jo 40 vuotta
4	Yhdistyksemme kesätapahtumia: Tuki ry:n kevätkokous ja käynti Sinebrychoffin taidemuseossa
5	Kesäretki Tampereelle
6	Muuriankkurilaatan nro 17 luovutus Pertunmaalla
8	Matka Vilnaan ja Kaunasiin
12	Elävää kulttuuriperintöä vaalimassa
16	Merenkurkun saaristo - Unescon luonnonperintökohde
18	Kulttuuriperintöä lijoen varrella
22	Aina kesken – aina valmis Kempeleen Vanha kirkko
26	Kodjalan kirkon etsintä ja ruumiskalmiston löytö
30	Monitieteistä neuvottelua – Kulttuuriympäristötutkimuksen seura esittäytyy
32	Sunilan asuinalue innostaa ja inspiroi
36	Vierailu Suomen Pankissa
36	Yhdistyksen 40-vuotisjuhla 2024
37	Syyskokouskutsu

Julkaisija Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry

Toimitus

Liisa Tarjanne, päätoimittaja, tarjannel@gmail.com

Jäsenasiat, osoitteenmuutokset ja tilaukset

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry,
jussiheinamies@gmail.com

Taitto Petri Laaksonen

Lehti julkaistaan digitaalisena ja on luettavissa yhdistyksen kotisivuilla, <https://kulttuuriperinnontuki.com>

Kansikuvat

Kempeleen Vanhan kirkon sisäkuva, jossa näkyvän saarnastuolin ja alttarin takaseinän on maalannut Mikael Toppelius. Lehden artikkeli s. 22 kertoo lisää. Kuva Seppo Sivonen

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry:n hallitus vuonna 2023

- Jussi Heinämies, puheenjohtaja puh 040 5173433
- Leena Eerola, varapuheenjohtaja
- Liisa Larjamo • Matti Metsäranta
- Leena Lusa • Taina Rasi • Liisa Vainio

Kirjoittajat

Kaj Cygnaeus, Kari Hallantie, Katarina Heikkinen, Jussi Heinämies, Jussi Kinnunen, Helena Lonkila, Elli Maalismaa, Leena Marsio, Tuula Paalimäki, Eric Pollock, Anneli Salo, Tiina Sonninen, Liisa Tarjanne, Katrina Virtanen

ISSN-L 2323-2978
ISSN 2323-2978

Työtä kulttuuriperinnön puolesta jo 40 vuotta

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry. perustettiin Säätytalolla Helsingissä 18.1.1984. Perustamisasiakirjan allekirjoitti suuri joukko kulttuurielämän ja -historian vaikuttajia. Ensimmäinen allekirjoittaja oli Helsingin yliopiston kansleri Ernst Palmén.

Maassamme koettiin 1960-70 -luvuilla voimakas vanhojen rakennusten purkuaalto, joka vei mukanaan suuren joukon rakennustaiteellisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokkaita rakennuksia. Uusi rakennussuojelulaki saatiin voimaan hiukan myöhemmin heinäkuussa 1985 ja sen arvioitiin tukevan merkittävästi arvorakennusten pelastamista purkamiselta. Myös rakennuslakiin tehtiin muutoksia, joilla pyrittiin vahvistamaan arvokaiden rakennusten säilyttämistä kaavoituksen avulla. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittiin valistunutta kansalaismielipidettä ja -toimintaa, jonka edistämiseksi perustettiin Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry.

Aloitteen yhdistyksen perustamisesta teki Kymenlaakson maakuntaliiton toiminnanjohtaja **Kauko V. Niinisalo**. Hän oli tutustunut Englannissa National Trust -järjestön toimintaan 1970-80 -luvuilla ja toivoi Suomeen vastaavaa toimintaa. Yhdistyksen edustajat kävivät silloisen puheenjohtajansa **Erkki Toivasen** johdolla tutustumassa järjestön toimintaan Englannissa v. 2010.

Yhdistys on toiminnassaan tutustuttanut jäseniään kymmeniin merkittäviin kulttuuriperintökohteisiin, järjestänyt lukuisia esitelmätilaisuuksia,

ottanut kantaa uhattujen kohteiden puolesta ja jakanut aihepiirin tietoa jäsenlehtensä Muuri-ankkurin avulla.

Huoli vanhojen arvorakennusten kohtalosta on säilynyt voimakkaana edelleen, mikä korostaa tarvetta toimia kaikin käytettävissä olevin keinoin rakennusperinnön arvostuksen, tuntemisen ja ylläpidon puolesta. Viimeaikaisia huolestuttavia tapauksia edustaa suunnitelma Valtioneuvostonlinnan, entisen Senaatintalon, piharakennuksen purkamisesta massiivisen uudisrakennuksen tieltä. Rakennus on toiminut viimeksi valtioneuvoston tiedotus- ja ruokalarakennuksena ja on aiemmin toiminut painotalona. Sen on suunnitellut arkkitehti **Ricardo Björnberg** ja se on rakennettu vuosina 1897-1900. Yhdistyksemme antoi muis-tuksen korttelin asemakaavanmuutoksesta, joka tähtää rakennuksen purkamiseen. Suunnitelma hävittäisi myös historiallisen mukulakivin päällystetyn ”linnan pihan”, joka jäisi lähes kokonaan mittakaavaltaan valtaisan ja korttelin ilmeeseen sopimattoman uudisrakennuksen alle.

Jussi Heinämies

Kesätapahtumia

Tuki ry:n kevätkokous ja käynti Sinebrychoffin taidemuseossa

Ennen kevätkokousta joukko yhdistyksemme jäseniä tutustui **Alexander Lauréuksen** näyttelyyn Sinebrychoffin taidemuseossa 24.5.2023.

Turussa vuonna 1783 syntynyt taiteilija Alexander Lauréus on jäänyt suurelle yleisölle vieraaksi. Yksittäisiä teoksia on ollut esillä näyttelyissä, mutta laajempaa katsausta hänen koko tuotantoonsa ei ole Suomessa nähty neljäänkymmeneen vuoteen. Käynnillämme tietorikas oppaamme esitteli mielenkiintoisesti tämän romantiikan ajan taiteilijan töitä, joita on nyt uudelleen arvioitu ja todettu kiistattomasti merkkiteoksiksi. Näyttelyssä kävijä seuraa taiteilijan jalanjalkia Turusta Tukholmaan ja sieltä Pariisiin kautta Roomaan, jossa Lauréus kuoli vain 40 vuoden ikäisenä. Taiteilijan aika Roomassa oli tuotteliasta. Sen ajan työt saivat näyttelyssä ansaittua huomiota, ja niitä pidetään tekijän taiteellisen tuotannon huippuna. Näyttelyn jälkeen siirryttiin heleässä auringonpaisteessa torin yli Hietalahden kauppahalliin Robert's Coffee -kahvilaan.

Yhdistyksen Suomen Kulttuuriperinnön Tuki / Främjandet av Kulturarvet i Finland r. f. kevätkokous pidettiin 24.5.2023 Hietalahden kauppahallin Robert's Coffee -kahvilassa

Yhdistyksen puheenjohtaja Jussi Heinämies avasi kokouksen kello 15.40, ja todettiin kokouksen laillisuus. Puheenjohtajaksi valittiin **Jussi Heinämies** ja sihteeriksi **Wilhelm Nouro**.

Kokouksen alussa luovutettiin Suomen Kotiseutuliiton kultaiset ansiomerkit tunnustuksena arvokkaasta työstä kulttuuriperinnön ja kotiseututoiminnan hyväksi Muuriansankuri-lehden päätoimittajalle **Liisa Tarjanteelle** ja varapuheenjohtajalle **Leena Eerolalle** – aplodien kera.

Kokous teki muutamia korjauksia toimintakertomukseen, jonka jälkeen se ja tilinpäätös vahvis-

HANNU PAKARINEN

Alexander Lauréus: Munkki viinikellariksi muutetuissa raunioissa.

LEENA LUSA

Ansiomerkkien saajat Leena Eerola ja Liisa Tarjanne.

tettiin. Toiminnantarkastuskertomuksessa oli ongelmiä. Tarkastajien mielestä yhdistyksen hallitus ei olisi saanut hyväksyä Suomen Kulttuuriperinnön Säätiön sääntömuutosta vaan asia olisi pitänyt tuoda yhdistyksen kokoukseen. Muutoksen hyväksymisestä seuraa, että Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry. ei enää ole edunsaajana siinä tapauksessa, että kyseinen säätiö lakkautetaan kuten nykyisten sääntöjen mukaan on.

Kokous päätti olla myöntämättä hallitukselle vastuuvapautta, ja toiminnantarkastajat jatkavat säätiön sääntömuutoksen merkityksen selvittämistä. Asiaan palataan Tuen syyskokouksessa. Todettiin, että hallituksen jäsenistä erovuorossa ovat pj Jussi Heinämies (toinen pj. 2-vuotiskausi täyttyy), sekä **Liisa Larjamo**, **Leena Lusa** ja **Liisa Vainio**. Kokous päättyi klo 17.10.

KUVA ANNikka TAPANINEN

Vas. Hotelli Tammer on rakennussuojelukohde, joka lähivuosina on kunnostettu entiseen loistonsa. Kuva sisääntuloaulasta. Oik. Ryhmämme ihaillee kirkon sisätilaa, sen mahtavaa kupolia, jonka lakeen Hugo Simberg on kuvannut käärmeeä omena suussa.

KUVA JUSSI HEINÄMIES

Kesäretki Tampereelle

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry:n järjestämä retki Tampereelle alkoi 1.6. klo 8.30 Helsingistä Kiasman edestä mukana tusinan verran osanottajia.

Saavuimme Tampereelle klo 11.00 ja nousimme siellä ensimmäiseen kohteeseemme korkeaan Näsinneulaan. Sen pyörivässä ravintolassa tornin huipulla joimme aamukahvit ja ihailimme samalla mahtavaa panoraamaa, joka hetki hetkeltä muuttui tornin kiertyessä. Pispalan ja Pyyntikien harjujen asema kaupungin rakenteessa näkyi tornista hyvin, samoin pohjoiseen aukeava Näsijärvi.

Wivi Lönnin arkkitehti Tampereella oli esillä edellisessä Muuriansankurissa. Ryhmämme käväisi hänen suunnittelemaansa ent. Suomalaisessa tyttökoulussa ja pysähdyimme Talouskoulun pihassa. Keskuspaloaseman linnamaista graniittijulkisivua ihailimme myöhemmin iltapäivällä.

Tampereen Tuomiokirkko ja hotelli Tammer, molemmat valtakunnallisesti merkittävää rakennettua

kulttuuriperintöä (RKY), olivat seuraavat tutustumiskohteet. Arkkitehti **Lars Sonckin** suunnitteleman Tuomiokirkon jyhkeä graniittijulkisivu ja sen mahtava sisätila **Hugo Simbergin** sekä **Magnus Enckellin** maalauksin tekivät todella vaikutuksen.

Tammerkosken teollisuusmaisema on maamme ensimmäinen ja tunnetuin teollinen kaupunkimaisema ja yksi Suomen kansallismaisemista. Sen keskeisiä rakennuksia Satakunnansillan kohdalla ovat näkemämme Keskuspaloasema ja Bertel Strömmerin suunnittelema Keskiputouksen voimalaitos (1931) ja Hotelli Tammer (1929), johon tutustuimme.

Viimeisenä kohteena oli Finlaysonin tehtaan johdon asunnoksi vuonna 1888 rakennettu Pikkupalatsi. Pikkupalatsi siirtyi Parhankankaalle v. 2001, jonka jälkeen se **Leila Parhankankaan** toimesta perusteellisesti restauroitiin. Rakennusta kunnostettiin vielä 2020 (selostus Muuriansankurissa 1/2021), ja se sai ansaitun Muuriansankuri-tunnustuslaatan. Ryhmämme joi siellä kakkukahvit ja kuunteli samalla Pikkupalatsin historiaa. Sen jälkeen matka kääntyi kotiin päin.

Liisa Tarjanne

Muuriankkuritunnustuslaatan nro 17 luovutus

**Suomen Kulttuuriperinnön
Tuki ry myönsi laatan Kaj
Cygnaeukselle
tunnustukseksi entisen
kievarirakennuksen
pelastamisesta.**

Yhdistyksen puheenjohtaja Jussi Heinämies sekä hallituksen jäsenet **Liisa Larjamo** ja **Taina Rasi** matkustivat 14.6.2023 Pertunmaalle saapuen entisen kievarirakennuksen pihaan. Paikalla oli valtavan kunnostustyön tehnyt rakennuksen, Ahvenniemen, nykyinen omistaja **Kaj Cygnaeus**, jolle laatta nro 17 luovutettiin.

Ahvenniemen historiaa

Talo on nimeltään Ahvenniemi, ja se sai kievarioikeudet 1842. Itse rakennus, jonka rakennutti **Petter Ahvenainen**, on kuitenkin jonkin verran vanhempi. Tarkkaa rakennusvuotta ei ole saatu selville, mutta suuren kievarituvan multapenkkirakenteesta löytyy vuosiluku 1831. Rakentaminen alkoi juuri kievarituvasta.

Tupa on kooltaan 110 neliötä. Sen valmistuttua rakentamista jatkettiin. Työhön käytettiin osia tilan edellisestä päärakennuksesta, joka sijaitsi noin kilometrin päässä. Lopputulokseksi tuli 33 metriä pitkä mahtipynti. Alkuaan rakennus on ollut seiniltään pitkänurkkainen, hirsipintainen ja punaiseksi maalattu. Empirehenkisen ilmeensä se sai vasta 1800-luvun loppupuolella. Tuolloin sen pitkät nurkat katkaistiin, jotta ulkoasusta tulisi muodikkaampi. Valitettavasti tämä toimenpide heikensi runkorakennetta.

Seiniin ei ollut koskettu 1920-luvulla tehtyjen maalausten jälkeen. Aikaa myöten viimeisetkin

maalinrippeet olivat sitten karisseet, ja laudoitus oli muuttunut tummanharmaaksi. Seinät ja rakennuskokonaisuus rapistuivat 1900-luvun puolivälistä lähtien.

Nykyisen omistajan ja kunnostajan kertomaa:

”Pertunmaalaistaustaisena ja vanhojen rakennusten ystävänä olin surrut paikkakunnan historiallisen todistuskappaleen murentumista. Halusin pelastaa kievarin, jotta se säilyisi elävänä muistomerkkinä entisajoista. Vuonna 2011 rakennus siirtyikin omistukseeni. Siitä lähtien olen harrastanut siellä konkreettista kotiseututyötä, omien käsien ja lähes olemattoman budjetin varassa.

Ennen talon hankintaa en ollut käynyt siellä sisällä. Alkuvaiheen ensimmäinen työ oli paikan raivaaminen turhasta roinasta. Pelkästään yleiskäsityksen saamiseen sisätiloista kului sitten runsaasti aikaa puhumattakaan perinpohjaisemmasta tutustumisesta huoneiden kuntoon, piirteisiin ja yksityiskohtiin.

Jo ulkopuolelta pystyi havaitsemaan monia vaurioita. Talon länsipääty, jossa suuri tupa sijaitsi, oli romahtanut puoli metriä oikeasta korkeudestaan. Tämä johtui perustuksen sortumisesta ja hirsiseinien lahoamisesta. Päättyneinä oli pullistunut keskiosastaan, ja keihikon alaosa oli levinnyt yli kymmenen senttiä.”

Vaurioiden kartoitus ja korjauksen suunnittelu

Savupiipun juuresta vuotanut vesi oli aiheuttanut vaurioita, ja sen vuoksi yksi kattotuoli oli lahonnut. Välipohjalaudoitusta oli osin pudonnut alas, ja suuri kuisti oli romahduspisteessä. Oli selvää, että perusteellinen korjaaminen piti aloittaa rakenteista. Keskiosasta pullistunut hirsikehikko pakotettiin vetotangolla oikeaan asentoonsa. Välipohjaa nostettiin tunkkien avulla, ja samalla kiristettiin vetotangon pultteja. Tällä tavalla rakennetta hilittiin varovasti lähemmäksi oikeaa korkeutta. Sortunut kiviperusta kunnostettiin, ja korjattu keihikko voitiin laskea sen päälle. Koska hirsikehikon koossapysymisestä ei ollut takeita, tuvan seinät vahvistettiin följareiden avulla. Hirsirungon kunnostuksen jälkeen korjattiin katon ja kattorakenteen pahiten vioittunut alue.

Ensimmäisen korjauskesän jälkeen rakennuksen pääty näytti jo hiukan paremmalta.

Kuistin ja sisustan pariin

Seuraavana kesänä kunnostettiin pahoin vaurioitunut kuisti. Se purettiin ensin osiin, ja lahonneet osat korvattiin uusilla. Ulko-ovet olivat kärsineet säiden rasituksesta, ja tilalle valmistettiin uudet samanlaiset peiliovet.

Uusi omistaja oli kiinnostunut etenkin sisustuksesta. Toiveet ja aavistukset kävivät toteen: talon repaleiset seinät kätkeyivät sisälleen ainutlaatuisen historiallisen aarteen. Melkein joka huoneesta löytyi lähes täydelliset käsinmaalatut tapetit. Lisäksi katoista tuli esiin maalausfragmentteja, joissa oli riittävästi kuvioainesta restaurointimaalausta varten. Pääperiaatteena oli jättää kaikki kerrostumat paikoilleen. Pääle kiinnitettynä pinkopahviin maalattiin koristemaalaukset itse valmistetulla liimamaalilla käyttäen mallina vanhinta esiin saatua kerrosta. Salin kattoon käytettiin Ahvenniemen vanhan päärakennuksen kattolautoja, jotka olivat peräisin 1700-luvulta.

Ulkopintaansa talo sai keltaokran värisen keittomaalin.

Korjaustyön keskeneräisyydestä huolimatta

Kuvat päädyistä ennen ja jälkeen korjauksen.

1900-luvulla salissa pidettiin alioikeuden istuntoja useiden vuosikymmenten ajan.

kievarituvassa on järjestetty jo monia juhlia, esitelmätilaisuuksia ja kokouksia, joissakin on ollut mukana jopa satoja osallistujia. On ollut palkitsevaa, kun tähänastinen aherrus on saanut niissä vastakaikua, toteaa Kaj Cygnaeus.

Onneksi olkoon ansiokkaan kunnostustyön tekijälle!

Lyhennetty Kaj Cygnaeuksen kirjoittamasta selostuksesta.

Liisa Tarjanne

KUVAT MARJATTA LAINEENKAHE

Vilnan yliopiston tiloissa. Yliopisto on peräisin 1500-luvulta. Sen pohjana oli Vilnan katolisen piispan kutsumien jesuiittojen käynnistämä jesuiittakollegio. Jesuiitat kutsuttiin maahan uskonpuhdistuksen vastavoimaksi, sillä Liettuan suuriruhtinaskunnan ulkomailla opiskelleet aatelisnuoret olivat kääntyneet protestanttisiksi. Jesuiittakollegio muutettiin vuonna 1579 korkeimman tason oppilaitokseksi nimellä Alma Academia et Universitas Vilmensis Societatis Iesu.

Matka Vilnaan ja Kaunasiin

Suomen Kulttuuriperinnön Tuen ulkomaan retki tehtiin tänä vuonna keväällä toukokuussa Liettuaan; muissa Baltian maissa oli jo aikaisempina vuosina retkeilty. Matkaryhmä oli 15 henkeä, ja useimmat heistä olivat ensi kertaa Liettuaissa, joten uutta näkemistä ja kuulemistakin alueen historiasta riitti. Toukokuinen sää oli kaunis ja poutainen, joten ulkona liikkuminen oli helppoa. Mukanamme oli koko ajan asiantunteva, taitava suomenkielinen opas, joka kerronnallaan sai paikkoihin eloa ja historiaa, dramatiikkaakin.

Ensimmäisenä matkapäivänä lähdimme lentokentältä oppaan kera kohti Vilnaa ja sen vanhaa kaupunkia. Vilna on puolen miljoonan asukkaan kaupunki, jonka historia on yhtä vaiheikas kuin muidenkin Baltian pääkaupunkien. Se on vuosisatojen saatossa kuulunut moneen eri valtioon, joista kaupunkikuvaan eniten vaikutti keskiaikainen Puolan ja Liettuan muodostama valtioliitto. Vilna on ollut Liettuan pääkaupunki vasta toisesta

Tuomiokirkko ja edustalla oleva aukio, jota koristaa ainutlaatuinen, yleensä vain Italiasta löytyvä kello-torni ja suuri maan historiaan pureutuva museo. Aukiolta on näkymiä ylös kukkuloille, joiden näkyvin rakennelma on linnoituksesta jäljelle jäänyt torni.

Roomalaiskatolinen Pyhän Pietarin ja Pyhän Paavalin kirkko (vas.) on arkkitehtoninen mestariteos 1600-luvulta. Kirkko tunnetaan ainutlaatuisesta barokkisisustuksestaan. Sisäpuolella avautuu henkeäsalpaava, valon täyttämä laiva, jonka kattoa koristaa monimutkaiset stukkornamentit. Pyhän Kasimirin kappeli Vilnan katedraalissa (oik.) on rakennettu 1600-luvulla Puolan kuninkaan ja Liettuan suurherttua Sigismund III Vaasan toimesta.

maailmansodasta lähtien, sillä kaksi ensimmäistä itsenäisyyden vuosikymmentä kaupunki oli osa Puolaa, ja Kaunas oli maan pääkaupunki.

Vilnan vanha kaupunki kuuluu UNESCO:n maailmanperintökohteisiin. Se on keskisen ja itäisen Euroopan suurin barokkia edustava vanhakaupunki pinta-alaltaan 360 ha. Eloisa ja hyvin säilynyt vanhakaupunki, Senamiestis, tunnetaan historiallisista rakennuksistaan, joiden tyyliunnot vaihtelevat barokkityylisistä ja goottilaisista kirkoista uusklassiseen raatihuoneeseen.

Vanhakaupunki käsittää kolmen linnan alueen sekä keskiaikaisen muurin ympäröimän alueen. Kaava on peräisin keskialta, ja vanhaa kaupunkia halkovat kapeat kadut, jotka jakavat sen epä-säännöllisen muotoisiin kortteleihin. Myöhemmin alueelle on lisätty suuria aukioita.

Kaunas

Perjantaina, toisena matkapäivänä, lähdimme Vilnasta lännen suuntaan noin 90 km:n matkalle Kaunasiin, joka on Liettuan toiseksi suurin kaupunki. Se sijaitsee kahden joen, Niemenin ja Nerisin,

Kaunasin Linna on rakennettu 1300-luvulla puolustuslinnaksi. Sen sanotaan olevan Liettuan vanhin kivilinna. Linnassa oli vankila 1500-luvulla. Nykyään linnassa on museo vaihtuvine näyttelyineen ja se on osa Kaunasin kaupunginmuseota. Linna sijaitsee lähellä vanhaa kaupunkia Niemen- ja Neris-jokien yhtymäkohdassa ja se on vehreän puiston ympäröimä.

Kaunasin katunäkymiä.

yhtymäkohdassa. Kaupungin asukasluku vuoden 2012 alussa oli runsaat 300 000.

Liettuan itsenäisyyden alkuaikoina vuoteen 1939 Kaunas oli Liettuan pääkaupunki, kun Vilna oli Puolan hallinnassa. Kaunasin väestö on erittäin liettualaista, kun taas Vilnassa on myös puolalaista ja valkovenäläistä vaikutusta. Sanotaan, että ”Vilna on Liettuan pääkaupunki, mutta Kaunas on liettualaisten pääkaupunki”.

Ensimmäinen maininta Kaunasista on vuodelta 1361. Osana Hansaliittoa kaupunki oli 1400-luvulla. Seuraavalla vuosisadalla Kaunas oli Liettuan suuriruhtinaskunnan merkittävä kaupunki. Venäjä hyökkäsi useita kertoja kaupunkiin 1600-luvulla, ja seuraavalla vuosisadalla kaupunki oli Ruotsin miehittämä. Puolan jaon jälkeen 1700-luvun lopulla kaupunki siirtyi Venäjän hallintaan.

Trakai

Viimeisenä matkapäivänä eli sunnuntaina 14.5.2023 lähdimme Trakaihin, jonne on matkaa Vilnasta vain alle 30 kilometriä. Trakain alueella on useita järviä, joista suurin on Galve-järvi. Kaupungissa on muutama tuhat asukasta. Se on viehättävä värikkäine puutaloineen. Aurinkoinen ja lämmin sää oli houkutellut liettualaisperheitä Trakaihin viettämään sunnuntaipäivää. Suuriruhtinas Vytautasen aikana 1400-luvulla Trakai oli Liettuan po-

Kaunasissa tutustuimme viehättävään vanhaan kaupunkiin ja sen kuvauksellisiin katunäkymiin. Tutustuminen alkoi raatihuoneen torilta, jonka laidalla on näyttävä Vanha kaupunginhalli. Kaupunginhallin rakentaminen alkoi 1500-luvulla. Kaupunginhallia kutsutaan lempinimellä Valkoinen Joutsen (White Swan). Nykyisin kaupunginhallissa järjestetään mm. hääseremonioita ja virallisia tilaisuuksia arvohenkilöille.

Vytautas-kirkko vanhassa kaupungissa on Kaunasin vanhin kirkko. Sen vierustalla on sympaattinen veistos liettualaisesta roomalaiskattolisesta papista ja hänen mäyräkoirastaan. Kirkkoherra Juozas Tumas Vaizgantas oli kirjailija, toimittaja ja yliopiston professori sekä aktiivinen Liettuan kansallisen herätyksen aikana. Hän tarkkailee nyt kirkkoon menijöitä ”työpaikaltaan”.

liittinen ja hallinnollinen keskus ja tosiasiallinen pääkaupunki. Trakaissa asuu muutaman kymmenen perheen karaiimivähemmistö. Karaiimit tulivat Trakaihin Krimiltä 1300-luvun lopulla ja he ovat turkkia puhuva etninen ryhmä.

Trakain linna

Trakain linna sijaitsee Galve-järven saarella. Suuriruhtinas Gediminas alkoi rakennuttaa linnaa 1300-luvulla puolustuslinnaksi. Linnaan kuljetaan siltaa pitkin. Linna, kuten muutkin satoja vuosia vanhat rakennukset, on vaurioitunut moneen kertaan sodissa. Viime vuosisadalla, toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla, linna kunnostettiin 1400-luvun tyyliin.

Trakaista suuntasimme Vilnan lentokentälle. Kun kone nousi ilmaan kohti Helsinkiä, saattoi ikkunoista vielä ihailla Vilnan vanhaa kaupunkia ja yrittää tunnistaa niitä rakennuksia, joissa kävimme ja katuja, joita pitkin kuljimme. Ja tietenkin yrittää paikantaa Vilnan laitakaupungilta metsän keskeltä konferenssikeskusta, mihin matkamme jälkeen heinäkuussa kokoontui arvovaltainen joukko pitämään Naton huippukokousta.

Katarina Heikkinen

Trakain linna sijaitsee Galve-järven saarella. Suuriruhtinas Gediminas alkoi rakennuttaa linnaa 1300-luvulla puolustuslinnaksi. Linnaan kuljetaan siltaa pitkin. Linna, kuten muutkin satoja vuosia vanhat rakennukset, on vaurioitunut moneen kertaan sodissa, kun valloittajat ovat sitä tuhonneet. Viime vuosisadalla, toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla, linna kunnostettiin 1400-luvun tyyliin.

Suuriruhtinas Vytautas Suuri alkoi rakennuttaa Pietarin ja Paavalin katedraalibasiliikaa 1400-luvulla. Sitä rakennettiin aina 1650-luvulle asti. Monet tulipalot ja vieraiden valtojen joukot ovat tuhonneet rakennusta vuosisatojen saatossa, mutta aina se on korjattu ja rakennettu uudelleen. Paavi Johannes Paavali II vieraili siellä vuonna 1993, ja yksi sen yhdeksästä alttarista on omistettu hänelle.

Elävää kulttuuriperintöä vaalimassa

Aineeton kulttuuriperintö on tullut uutena terminä alan kotimaiseen keskusteluun viime vuosikymmenen aikana. Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta solmittiin vuonna 2003 ja Suomessa sitä on toteutettu vuosikymmen Museoviraston koordinoimana.

Aineeton kulttuuriperintö on elävää perintöä, joka on läsnä ihmisten arjessa. Vietämme joulua ja monia muita vuotuisia juhlia, neulominen kiinnostaa kaikenikäisiä, maakunnilla on omat ruokareseptinsä ja lapasmallinsa. Myös kesämökkeily sekä metsän antimien käyttö kuuluvat olennaisesti kulttuuriimme. Aineeton kulttuuriperintö yltää kaikkialle ihmisen toiminnan muotoihin.

Aineeton kulttuuriperintö on terminä uusi, mutta ilmiönä ja ihmisten kulttuurisina käytäntöinä yhtä vanha kuin ihmiskunta. Aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan Unescon yleissopimuksen mukaan ”käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään.”

Aineeton kulttuuriperintö voi olla suullista perinnettä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja tai luontoa ja maailmankaikkeutta koskevaa tietotaitoa. Näiden pohjalta voi syntyä esineitä, kuten työkaluja ja käsitöitä, erilaisia ilmaisun muotoja, kuten lauluja, runoja, tansseja, leikkejä tai ruoanvalmistustapoja. Aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyy ilmiöitä,

HANNU PAKARINEN

Akseli Gallen-Kallela: *Saunassa*, Kansalliskallio. Unescon sopimuksen näkyvin osa ovat kansainväliset aineettoman kulttuuriperinnön luettelot. Suomen ensimmäinen kohde luetteloissa on saunaperinne, joka sai loppuvuonna 2020 päätöksen tultua suurta mediahuomiota niin Suomessa kuin kansainväliselläkin tasolla.

jotka elävinä ja muuntuvina säilyvät sukupolvelta toiselle. Tämän sopimuksen alla vaalitaan nimenomaan sellaisia perinteen muotoja, joita isompi tai pienempi joukko edelleen nykypäivässä harjoittaa.

Vaikka Unescon yleissopimus keskittyy aineettomaan kulttuuriperintöön, on syytä todeta, että ero aineellisen ja aineettoman välillä on kuin veden piirretty viiva. Aineellisen kulttuuriperinnön voidaan nähdä toimivan aineettoman kulttuuripe-

rinnön kanssa dialogissa, ne kuuluvat erottamattomasti yhteen ja täydentävät toisiaan muodostaen näin kulttuuriperinnön moninaisia ulottuvuuksia. Silti rakennukset, monumentit ja museoiden esineet ovat saaneet kulttuuriperintökeskustelussa valtavasti enemmän painoarvoa viime vuosisatoina ja -kymmeninä. Nyt suunta on kohti yhteisöjen kokemaa ja tuottamaa kulttuuriperintöä, jossa aineettomalla on suuri rooli.

Aineeton eri puolilla yhteiskuntaa

Aineetonta kulttuuriperintöä on ollut olemassa niin kauan kuin on ollut ihmisyyttä. Itse käsite ja sopimus ovat uusia, mutta ne voidaan nähdä tärkeinä työkaluina, kun mietitään mitä perinteitä ja miten niitä halutaan tuleville sukupolville siirtää ja suojella. Sopimuksen allekirjoittaneet valtiot ovat samalla sitoutuneet varmistamaan, että elävää aineetonta kulttuuriperintöä suojellaan.

Pikkuhiljaa työ tuottaa tulosta myös hallinnon tasolla: vuonna 2019 aineeton kulttuuriperintö tuli Suomessa kirjatuksi niin hallitusohjelmaan kuin museolain ja kuntien kulttuuritoimintaa säätelevän lain perusteluihinkin. Työ koskettaa laaja-alaisesti koko yhteiskuntaa.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kulttuuri-

perintöstrategiassa vuosille 2023–2030 tarkastellaan kulttuuriperintöä ensi kertaa kokonaisvaltaisesti: sitä on kaikkialla ja se on osa jokaisen elämää. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta tai digitaalista tai se voi liittyä kulttuuri- tai luonnon-ympäristöön. Kulttuuriperintöyhteisöt ovat keskeisessä roolissa strategian toteuttamisessa.

Luetteloinnilla näkyvyyttä

Unescon sopimukseen kuuluu myös aineettoman kulttuuriperinnön yhteisölähtöinen luettelo, kansainvälisellä sekä kansallisella tasolla. Luettelo on työkalu, jonka avulla voidaan tunnistaa, kuvata ja välittää tietoa elävästä perinteestä

Suomessa aineetonta kulttuuriperintöä tehdään näkyväksi Elävän perinnön wikiluettelon avulla. Se tarjoaa erilaisille yhteisöille mahdollisuuden esitellä omaa aineetonta kulttuuriperintöään sekä saada uutta tietoa elävistä perinteistä Suomessa. Luetteloon kootaan esittelyjä elävästä perinteestä. Se voi käsittää niin laajalle levinneitä perinteitä ja tietotaitoa kuin pienten ryhmien tapakulttuuria. Ehdotuksia wikiluetteloon voivat tehdä erilaiset yhteisöt eli esimerkiksi yhdistykset, organisaatiot tai ryhmä yksityishenkilöitä.

Samalla luettelo on yksi tilaisuus osallistua elävän

JUHA KARIKOSKI

Perinteiset limisaumaveneet kilpailevat joka kesä Kustavissa. Vuonna 2021 Suomesta Unescon aineettoman listalle nimettiin kaustislainen viulunsoitto sekä pohjoismainen limisaumaveneperinne, jota Suomi haki yhdessä muiden maiden kanssa.

perinnön monimuotoisuuden vaalimiseen. Luetelo on elävä asiakirja, jota täydennetään ja päivitetään jatkuvasti. Wikiluettelo on jo kerännyt 240 esimerkkiä yli 400 eri taholta kuudella eri kielellä!

Wikiluettelosta löytyvät niin jokaisenoikeudet, lumileikit, räsymaton kutominen, lavatanssit kuin runolaulukin. Ne ovat kaikki osa elävää aineetonta kulttuuriperintöä, joka on läsnä suomalaisten elämässä tänä päivänä. Tekstit ovat erilaisten yhteisöjen kirjoittamia, taustalla olevat yhteisöt ovat yleensä kansalaisjärjestöjä, museoitu, epävirallisia harrastusryhmiä tai erityyppisiä instituutioita. Wiki sisältää myös lasten ja nuorten tekemiä artikkeleita ”Meidän perintö”-merkin alla. Äänien monimuotoisuus on yksi wikin piirteistä.

Kulttuurinen moninaisuus on tärkeä arvo luetteloinnissa. Esimerkiksi romanien hevostaidot ja lauluperinne, saamelaisten käsityötaidot sekä menuetti ruotsinkielisillä alueilla löytyvät luettelosta. Myös afrikkalainen musiikki ja tanssi Suomessa on wikiluettelossa, sillä perinteiden ei tarvitse olla ”perisuomalaisia” vaan riittää, että niitä harjoitetaan maamme rajojen sisäpuolella. Lopultahan kaikkien perinteiden juuret ovat syvemmällä historiassa maiden yhteisiä ja keskinäisiä.

Wikiluettelosta on mahdollista tehdä ehdotuksia Elävän perinnön kansalliseen luetteloon, josta tällä hetkellä löytyy 86 kohdetta. Päätökset kansalliseen luetteloon otettavista sekä Unescon luetteloihin tehtävistä ehdotuksista tekee Opetus- ja kulttuuriministeriö Museoviraston esityksestä aineettoman kulttuuriperinnön asiantuntijaryhmän tuella. Kansallisesta luettelosta on mahdollista tehdä ehdotuksia Unescon kansainvälisiin luetteloihin.

Vastaavia elävän perinnön luetteloita tehdään kaikissa sopimukseen liittyneissä maissa, sillä luettelointi on yksi harvoista velvoittavista artikloista Unescon sopimuksessa. Voikin vain ihailla sitä perinteiden upeaa moninaisuutta, joka näissä luetteloissa on.

Unescon sopimuksen näkyvin osa ovat kansainväliset aineettoman kulttuuriperinnön luettelot. Suomen ensimmäinen kohde luetteloissa on saunaperinne, joka sai loppuvuonna 2020 päätöksen

tultua suurta mediahuomioita niin Suomessa kuin kansainväliselläkin tasolla. Sittenkin vuonna 2021 Suomesta Unescon aineettoman listoille nimettiin kaustislainen viulunsoitto sekä pohjoismainen limisaumaveneperinne, jota Suomi haki yhdessä muiden maiden kanssa. Joulukuussa 2023 odotamme Unescon päätöstä monikansalliseen käsin valmistettuun lasiin liittyvää tietotaitoa koskevaan hakemukseen.

Mediahuomion valokeila keskittyy kansainvälisen tunnustuksen saaneisiin kohteisiin, mutta samalla on syytä muistaa, että laaja-alaista työtä tehdään osana Unescon yleissopimusta aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. Sopimukseen on liittynyt jo 180 valtiota, joista jokaisessa tehdään työtä elävän perinnön puolesta. Luetteloinnin ohella huomio keskittyy siihen, mitä ja miten elävän perinnön aloja tuetaan ja rahoitetaan, kuinka alan ammatteihin voi kouluttautua tai miten ja missä elävää perinnettä tallennetaan. Unescon sopimus tuo mahdollisuuden nostaa aineettoman kulttuuriperinnön profiilia keskeisenä, suojelemisen arvoisena kulttuuriperinnön muotona.

Yhdessä yhteisöjen kanssa

Museovirasto vastaa sopimuksen toteuttamisesta Suomessa. Toimeenpanon tueksi opetus- ja kulttuuriministeriö on nimennyt myös aineettoman kulttuuriperinnön asiantuntijaryhmän.

Sopimuksen henki edellyttää, että yhteisöillä on keskeinen rooli aineetonta kulttuuriperintöä tunnistettaessa ja määriteltäessä. Sopimusta toteutetaan Suomessa toimilla, jotka edistävät ja turvaavat aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista yleensä, esimerkiksi koulutukseen, tutkimukseen tai tallentamiseen liittyen. Tarkoituksena on tukea yhteisöjen edellytyksiä harjoittaa ja siirtää elävää aineetonta kulttuuriperintöään sukupolvelta toiselle.

Yhteisöillä ja yhdistyksillä on keskeinen rooli aineettoman kulttuuriperinnön ylläpitäjänä ja välittäjänä. Tuhannet eri puolilla Suomea toimivat kulttuuri- ja harrastusyhdistykset, kylä- ja kaupunginosayhdistykset ja neuvontajärjestöt ovat tärkeitä toimijoita elävän kulttuuriperinnön vaalimisessa.

Wiki Loves Living Heritage -valokuvakilpailu keskittyi elävän kulttuuriperinnön tallentamiseen. Kilpailuun lähetettiin 166 valokuvaa, jotka esittelevät aineetonta kulttuuriperintöä ympäri Suomen.

Yhteisöt ja yhdistykset siirtävät ja välittävät aineetonta kulttuuriperintöä esimerkiksi koulutuksen, kurssien ja harrastustoiminnan keinoin. Ne viestivät omasta aihealueestaan ja toiminnastaan lukuisissa lehdissä ja verkkosivustoilla. Perinteitä jaetaan ja tehdään tunnetuksi suurelle yleisölle erilaisissa tapahtumissa ja festivaaleilla. Monet yhdistykset toimivat myös kansainvälisellä kentällä erilaisten hankkeiden, tapahtumien ja verkostojen kautta.

Keskeinen työkalu Unescon sopimuksen toteuttamisessa Suomessa ovat elävän perinnön ringit. Rinki toimii risteyskohtana, jossa kunkin alan perinteen harjoittamisesta, siirtämisestä, koulutuksesta, tutkimuksesta, dokumentoinnista ja tallentamisesta vastaavat toimijat voivat kohdata. Elävän perinnön ringit toimivat Museoviraston työn tukena Unescon sopimuksen toimeenpanotyössä. Ringit ovat monialaisia toimijaverkostoja, joiden kautta toimitaan vuorovaikutuksessa elävän perinnön eri yhteisöjen, kolmannen sektorin ja perinteenharjoittajien kanssa. Käsityörinki, luontorinki, kansanmusiikin ja kansantanssin rinki sekä suullisen perinteen rinki toimivat kunkin alan ris-

teyskohtana. Lisäksi on perustettu saunarinki sekä limisaumavenerinki yhteisöjen omasta aloitteesta. Ringit järjestävät erilaisia tapahtumia, näyttelyitä, tekevät verkkojulkaisuja ja kehittävät hankkeita. Unescon sopimukseen liittyen järjestetään paljon erilaisia seminaareja ja tapahtumia livenä ja verkossa, aineistoja on tallennettu esimerkiksi Elävä perintö Youtube-kanavalle.

Lopuksi

Suomalaisille sopimus tai vaikkapa saunaperin-
teemme nimeäminen Unescon luetteloon voi tuoda ripauksen ylpeyttä siitä, että myös minä olen osa tätä suurta perinneyhteisöä. Samalla sopimusta kannattaa käyttää juuri siinä tarkoituksessa mihin se on tehty: perusteluna elävän perinnön paremmalle suojelulle. Vaikka jokainen meitä on vastuussa perinteiden siirtämisestä, on valtion ja julkisten tahojen toimilla silti vaikutusta siihen, miten ja mitä rahoitetaan, paljonko koulutuspaikkoja on tai miten perinteitä tallennetaan. Lopulta tavoitteena on elävien perinteiden elinvoimaisuuden säilyttäminen.

Jokainen meistä on monien erilaisten perinteiden kantaja ja samalla vastuussa niiden eteenpäin välittämisestä. Jokainen voi miettiä millaisia ja miten perinteitä pitää elävänä ja kuinka innostaa uusia ihmisiä niiden pariin. Wikiluettelosta löytyy jo monta hienoa perinnettä, mutta samalla herää kysymys – mitä perinteitä luettelosta puuttuu? Kuka ne voisi sinne lisätä? Mille kaivattaisiin lisää näkyvyyttä?

Wikiluettelossa on jatkuva haku ja yhteisöjä kannustetaan kantamaan kortensa kekoon. Luetteloinnin ideana on, että perinnettä ja harjoittavat ja tuntevat ihmiset yhdessä pohtivat perinteen ole-
musta ja suojelua – samalla syntyy usein uudenlaisia oivalluksia siitä, miten perinteen elinvoimaisuutta voisi edistää. Yksi leipoo piirakoita, toinen loruilee lapsenlapselle, kolmas kirjoo perinteisiä malleja uudella twistillä. Keinot ovat monet!

Leena Marsio

Museoviraston erikoisasiantuntija

Merenkurkun saaristo

- Unescon luonnonperintökohde

Maailmanperintösopimus on Yhdistyneiden kansakuntien kasvatusta, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperintökohteiden suojelemiseksi. Maailmanperintösopimuksen avulla pyritään osoittamaan ja turvaamaan maailman keskeisten kulttuuri- ja luonnonperintökohteiden arvo sekä säilyminen kansojen välisen yhteistyön avulla. Suomi on ratifioinut maailmanperintösopimuksen vuonna 1987.

Merenkurkun saaristosta tuli vuonna 2006 Suomen ensimmäinen Unescon luonnonperintökohde. Muut kuusi maailmanperintökohdetamme ovat kulttuurikohteita. Yhdessä Ruotsin Höga Kustenin kanssa Merenkurkun saaristo muodostaa maittemme yhteisen maailmanperintökohteen, jonka hallinnoimiseksi on perustettu pysyvä yhteistyöryhmä. Korkea Rannikko ja matala Merenkurkku tarjoavat yhdessä maailman parhaat mahdollisuudet tutkia jääkauden jälkiä ja maankohoamisen vaikutuksia luontoon ja ihmisen toimintaan.

Viimeisimmän jääkauden aikana jäätiköityminen alkoi Ruotsin ja Norjan Kölivuoristosta, josta jäämassat virtasivat eri suuntiin. Jäätikön keskusalue muodostui Merenkurkun ja Perämeren alueelle, jossa jäätikön arvioidaan olleen jopa 3 km paksuinen. Jäämassa painoi maankuorta n. kilometrin verran alaspäin, ja samalla kuorikerroksen alapuolisen sulan magman virtaukset nostivat maankuorta ylöspäin jäätikön reunaan rajoittuvilla alueilla kuten Alankomaissa ja Pohjois-Saksassa. Kun jäämassat sulivat, maankuori alkoi palautua entiseen asentoonsa. Merenkurkussa maan arvioidaan kohonneen jääkauden jälkeen n. 800 m. Kohoaminen jatkuu vähitellen hidastuen vielä toista sataa metriä. Merenkurkun kapeikon syvin kohta on vain n. 20 m ja kapeimmillaan Ruotsin ja

Fäliskäretin pooki uhmaa myrskyjä ja aikaa.

Suomen ulkosaarten välillä on ainoastaan 20 km merta. Merenkurkun maayhteys on siis pikkuhiljaa muodostumassa.

Höga Kustenilla on hallussaan maankohoamisen maailmanennätys. Jäätikön sulamisvaiheen aikainen rantaviiva on nyt 286 m korkeudessa ja erottuu selvästi maastossa. Vuorten huipuilla 286 metrin yläpuolella maaperä on meren huuhtomatonta ja siksi rehevää, kun taas alapuoliset rinteet ovat karuja. Suomen puolella näitä reheviä kalottimetsiä löytyy vasta Keski-Suomen korkeimmilta vaaroilta ja Etelä-Pohjanmaalla vain Lauhanvuoren laelta.

Matalassa Merenkurkun saaristossa uutta maata paljastuu n. yhden neliökilometrin verran vuosittain. Koko maa- ja vesiekosysteemi on jatkuvassa

muutoksen tilassa. Maankohoamisrannikon primaarisukessiometsät, merestä kuroutuvat fladat ja kluuvijärvet ovat EU:n luontodirektiivin suojelemia luontotyyppejä. Alueella voi seurata myös soiden muodostumista umpeen kasvavista merenlahdist. Merenkurkun erikoispiirre on de Geer – moreeniharjanteiden muodostama pyykkilautaa muistuttava maisema. Harjanteet syntyivät sulavan ja perääntyvän mannerjäätikön reunaan sulamisvesivirtojen ja jäänreunan vuodenaikaisvaihtelujen seurauksena. Tätä erikoista labyrinthia voi parhaiten ihaila Björköbyn kylän satamassa sijaitsevasta Saltkaret – näkötorjasta. Merenkurkun pohjoisosissa moreenit ovat nk. ribbed-moreeneita, jotka ovat de Geer-moreeneita laajempia ja korkeampia. Etelämpää löytyy laajoja valtavien siirtolohkareiden kasaamia saaria ja myös kalliosaaristoa.

Osa maailmanperintökohteen arvosta liittyy ihmistoiminnan sopeutumiseen jatkuvasti muuttuvaan maisemaan. Asutus, satamat ja väylät ovat muuttuneet maankohoamisen myötä. Matalassa Merenkurkussa asutus on keskittynyt suurimpiin saariin tiiviiksi kyläasutukseksi. Kylien laajat yhteiset vesi- ja maa-alueet ovat säilyneet jakamattomina, mikä edellyttää pitkälle menevää yhteistoimintaa luonnonvarojen käytössä. Yhteisalueita hallitsevat osakaskunnat ovat edelleen merkittäviä instituutioita, jotka päättävät kalastuksesta, ylläpitävät satamia ja väyliä sekä hallinnoivat yhteisiä maa-alueita. Aiemmin sovittiin yhteisesti myös laidunten ja niittyjen käytöstä ja jopa marjojen poiminta-ajoina. Suurimmat saaristokylät kuten Björköby ja Bergö olivat itsenäisiä kuntia ennen 1970-luvun kuntaliitoksia. Kiintymys kotiseutuun näkyy alueella aktiivisten paikallismuseoiden vilkkaana toimintana. Raippaluodossa toimii Granösunds fiskeläge niminen paikallismuseo, Mustasaassa Stundarssin laaja ja toiminnallinen museokylä ja Maalahdessa Merenkurkun venemuseo, joka on Suomen suurin lajissaan.

Ulkosaariston kulttuuriperintöä ovat jatulin-tarhat, kompassiruusut, vanhat venevalkamat ja pyyntimiesten asumusten pohjat. Merenkulkua turvaamaan on jouduttu rakentamaan tiheä ver-

Moreeniharjanteiden muodostama maisema.

Suomesta on löydetty 140 jatulin-tarhaa, joista useimmat sijaitsevat saaristossa.

kosto majakoita, pookeja sekä luotsi- ja merivartioasemia, Strömningsbådan, Moikipää, Rönnskär, Norrskär, Utgrynnan, Valassaaret, Ritgrund, Mikkelsaaret – nimet täynnä historiaa. Nykyisin nämä arvokkaat rakennukset ovat saaneet uutta käyttöä matkailukohteina ja veneilyn ja matkailun tukikohtina. Säännöllistä vuoroveneliikennettä ulkosaaristoon ei ole, mutta pienille ryhmille on venekuljetuksia tarjolla tilauksesta.

Kari Hallantie

Lisätietoja: Merenkurkun saaristo - Luontoon.fi

ELLU MAALISMAA

Tulva-aikaan Niskalankoski, Maalismaankoski ja Hiidenkoski ovat muuttuneet matalilla kauneuspadoilla säyseiksi vesimaisemiksi. Niskalankosken vastarannalla näkyvät maakunnallisesti arvokkaat Niskalan ja Juholan talot (1864-1917), joissa asutaan edelleen.

Kulttuuriperintöä Iijoen varrella

Iijoen törmällä kasvaneena sisälläni virtaa sivujokineen ja purouittoreitteineen 3000 kilometriä Iijokea. Tosin minulla on kirjailija Kalle Päätalon Iijoki-sarja lukematta, vaikka historioitsijoiden mukaan se on yksi kattavimmista jokivarren historiallisista lähteistä.

Iijoki oli liikkumisen valtaväylä, sillä joki Suomen kapeimman kohdan vähäjärvellä alueella oli nopea reitti Kuusamosta Pohjanlahdelle. Erityisesti alajuoksulla koskien lasku vaati tietoa, taitoa, rohkeutta ja lautanlaskijoiden ammattikuntaa. Sodilta ja hävitysretkiltäkään ei välttytty, sillä vienalaiset hyökkäsivät kolmesti 1580-luvulla polttaen kyliä ja surmaten myös asukkaita. Vuonna 1589 iiläiset

KALLE TURTINEN

1950-luvun näkymä Martimojoen suulta Iijoelle ja Maalismaan koululle. Uittomiehetkin ovat hommissa. Nyt jokimaisema peittyi Maalismaan voimalaitoksen alakanavan patorakenteiden taakse.

talonpojat tekivät sissipäällikkö Juho Vesaisen johdolla vastaiskun Vienankarjalaan. Samana vuonna poltettiin Kantalahden kaupunki.

Iijoki vaelluskaloiheen on ollut kautta historian tärkeä ravinnon lähde sekä parempaa toimeentuloa

ELLU MAALISMAA

Palaneen talon paikalle ostettiin Keskitaloa varten talo Hökältä. Keskitalo rakennettiin ensin ja Koskela yhdistettiin kylmällä soikkopirtillä vähän myöhemmin sen kaksoisrakennukseksi. Taustalla näkyy Koskelan rakennuksia ja aittapiha. Rakennukset ovat säilyneet hyvin.

etsivien ihmisten ja tervan kuljetuksella alkaneen kauppatavaran kulkureitti. Tulva-aikaan lautanlaskijat saattoivat kuljettaa satakunta lautta päivässä.

Joessa uitettiin puutavaraa jo 1300-luvulla, ja 1800-luvulta lähtien uittopuun tarve vain kasvoi kehittyvän metsäteollisuuden mukana. Johan Bäck perusti vuonna 1734 Iijokilaakson ensimmäisen sahan Martimojoelle. Suomen ensimmäisen höyrysahan piippu Iin Kestilässä kertoo edelleen Suomen puuteollisuuden alkua ajoista 1800-luvun lopulla.

Jokivarren asutushistoria ulottuu kivikauteen saakka. Iijoen, saameksi Yöjoen, historia kertoo varhaisesta saamelaisasutuksesta. Uudisasukkaiden, muiden kulkijoiden ja kaupankäynnin mukana itäinen kulttuuri sekoittui läntiseen. Karjanhoidon takia uusia taloja rakennettiin erityisesti suvantojen jokitörmille. Vienankarjalaista Hökän sukua asettui Yli-Iihin. Hökänrannalla asunut ja nimensä vaihtanut seppä Jaakko Högman (1750-1806) tunnetaan Paavo Ruotsalaisen (1777-1852) hengellisenä oppi-isänä. Körttiläisyydellä ja lähetystyöllä onkin ollut vanhoillisestadiolaisuuden rinnalla oma asemansa.

Iijoen ylä- ja keskijuoksut suojeltiin koskien suojelelailla. Siitä huolimatta joen 150 koskea ovat kiinnostaneet vesivoimaloiden rakentajia vuosikymmenien ajan. Pohjolan Voima Oy osteli alajuoksulta maita ja rakensi 1960-luvulla jokeen

viisi voimalaitosta. Läksyjeni lukua ryyditti ikkunasta näkyvä kaivinkone, joka yötä päivää muotoili Maalismaan voimalaitoksen alakanavan reuna-pankkaa. Siinä se sitten oli soralla ainakin pari vuosikymmentä.

Maatilojen pieneneminen nopeutti jokivarren elinkeinorakenteen muutosta. Siika, lohiet ja meritaimenet katosivat, emmekä mekään lapsuudessamme enää voineet myydä pyytämiämme rapuja Iin lohikellarille. Voimalaitosrakentamisen jälkeen oli rujoa, sillä vasta viimeiseksi rakennetussa Raasakan voimalaitoksessa maisemasuunnittelu tuli pakolliseksi.

Kotiseutuni kulttuurimaisemiksi on luokiteltu Karjalankylä – Hökänranta, Maalismaan rakennusryhmä ja Jakkuranta joen molemmin puolin. Jakkukylän lapset on kuljetettu veneellä kouluun näihin päiviin asti. Nyt koulun kohdalla on pohjoismaiden pisin kävelysilta.

Muisto vapaana virtaavasta joesta ja koskien kohinasta elää vielä asukkaiden yhteisessä muistissa. Ehkä juuri siksi Raasakkakosken tukkilaiskisarinne jatkuu, vaikka entisajan kuohut ovat muisto vain. Maalismaassa on innostuttu lautanlaskusta, josta näyttää muodostuvan uusi perinne. Saapa nähdä, yhdistyvätkö tukkilaiskiset ja lautanlasku Maalismaassa vielä suuremmaksi yhteiseksi tapahtumaksi.

Pottutörmäntien maaseutukylä ja Maalismaa

Maalismaan voimalaitoksen rakentaminen kuivalle maalle tarkoitti voimalaitoksen ylä- ja alapuolella pitkiä patokanavia. Viljelysmaista suuri osa jäi voimalaitoksen yläkanavan ja altaan alle, minkä johdosta jokiuoma kuivui vähävetiseksi noin kymmenen kilometrin matkalla. Vasta 1990-luvulla kosket maisemoitiin matalilla padoilla.

Voimalaitosrakentaminen mullisti perinteistä viljelysmaisemaa. Aikaisemmin rantatie muodosti kylänraitin, johon rakentaminen tukeutui. Pihapiirit olivat raitin molemmin puolin, ja osa taloista oli ihan tien vieressä. Alakanavan takia tie katkesi, ja Maalismaan alue muuttui niemekkeeksi.

Kaikesta tästä huolimatta Pottutörmäntie ja Maalismaan pihakartano muodostavat yhdessä maakunnallisesti arvokkaan Iijoen maaseutukylän, joka perinteisenä ja omaleimaisena edustaa talonpoikaista ja jälleenrakennuskauden rakennuskantaa vuosilta 1800-1900. Surullista on, että Oulun kaupunki möi kyläyhdistyksen kokoontumispaikan, Maalismaan koulun, yksityiselle sektorille. Vesivahinkojen takia koulu odottaa purkamista. Pottutörmäntien varrella aika on pysähtynyt, ja yksinäinen maitolava nostaa kyöneleet silmiini.

Kun tieto voimalaitostyömaan alkamisesta saatiin, Maalismaan sukukartanosta tuli heti Seurasäätiön kylätutkimuskohde. Kenttätyö aloitettiin kesällä 1961, jolloin kohde piirrettiin, valokuvattiin ja kerättiin tutkimusaineistoa. Kohde on julkaistu Anna Kirveennummen ja Riitta Räsäsen kokoomassa teoksessa ”Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna”.

Maalismaa on historiallisesti vanha alue, sillä verotiedot löytyvät jo vuodelta 1597. Sijainti Maalismaankosken partaalla tarkoitti oikeutta arvokalojen kalastukseen sekä myöhemmin oikeutta vesivoiman käyttöön ja koskiosuuksien myyntiin.

Iin Pirttitörmällä ei ollut tapana jakaa kantataloja. Elettiin jakamattomassa tai sovintojaolla yhteisessä pesässä ”yhtiönä”. Sen ajan yhteiskäyttö vaikuttaa nyky-yhteiskuntaan tottuneelle monimutkaiselta sopimiselta. Virallisten jakojen teko yleistyi Iissä

ja Haukiputaalla 1890-luvulta alkaen.

Jokitörmällä oli 1900-luvun alkupuolella saha- ja myllyrakennus, savusauna, veneranta ja pieni korvapato. Pihakartanon joen puoleista päätä rajaa 1800-luvun alussa rakennettu Aukustin tupa. Maalismaan pirttirakennus aloittaa asuinrakennusten rivin, joista erikoisin on Keskitalon ja Koskelan muodostama kaksoisrakennus. Keskitalo on rakennettu vuonna 1845, ja Koskela vähän myöhemmin. Vastapäisessä rivissä ovat liiterirakennukset, navetat ja talli. Maantien puoleiseen päähän on sijoitettu kesänavetoita, riisiä ja 1800-luvulla rakennettu yhteinen aittapiha.

Suvun ahkerat naiset jäivät puusepäksi koulutautuneen isoisäni Janne Maalismaan (1877-1937) varjoon. Lapsena isäni valmistautui tulevaan maakoilemalla Jannen tekemissä ruumisarkuissa. Janne tunnettiin myös myllyn ja sahan rakentajana, sahurina ja myllärinä. Yhteisvoimin rakennettiin pieniä höyry- ja vesivoimalla käyviä saha- ja myllylaitoksia myös naapuripitäjiin.

Janne kiinnostui vesivoimasta, kun belgialainen Ab Maalismaa Oy suunnitteli voimalaitoksen ja selutehtaan rakentamista Iijoelle. Kun yhtiö vuoden 1922 suurtulvan pelottamana luopui hankkeesta, Janne osti Maalismaankosken koskivoiman itselleen. Kymmenen lapsen isänä hän joutui kuitenkin myymään koskiosuutensa paikallisten perustamalle Martimon mylly ja saha osakeyhtiölle.

Olen asunut Maalismaan lähistöllä. Muistan potunotto- ja puintitalkoot, pihalla seisoskelleen Amerikan kävijä Frans Niskalan ja vanhaemäntä Jenni Lappalaisen juoksemassa pirtin ja navetan väliä. Isäni otti minut usein mukaansa, kun hän kävi tervehtimässä vanhuksia ja tutkimassa kylillä Jannen nikkaroimia huonekaluja. Ehkä siinä sitten luontevasti luiskahdin arvostamaan kaikkea vanhaa ja kaunista.

Muinaisuutemme nousee esiin Kierikissä

Iijoen alajuoksulla noin 50 kilometrin matkalla on poikkeuksellisen paljon kivikautisesta asutuksesta kertovia muinaisjäänteitä, joista ensimmäiset merkit nousivat esiin Pahlakosken voimalaitostyömaalla. Kaivauksissa löytyi Kierikkisaaren kauppapaikka ja

ELI MAALISMAA

Hieman yli 5 000 vuotta sitten Perämeren rannikkoseutujen hyvin järjestäytyneissä kyläyhteisöissä asui paljon väkeä. Tiheästä asumisesta kertovat esiin kaivetut kymmenien metrien mittaiset rivitalomaiset asumukset. Ulkomuseoalueelle on rakennettu tutkimukseen perustuva tunnelmallinen rivitaloennallistus ja sauna.

paalukylä sekä vuosille 5300-4100 ennen ajanlaskumme alkua ajoittuvaa keramiikkaa. Yli-Ii nousi kertaheitolla Suomen arkeologiselle kartalle. Veljeni leveili muuallakin kuin kotona: ”Sanokaapas nyt, missä se kulttuurin kehto on!”

Arkeologit löysivät 1990-luvun alussa maanviljelijä Helmer Jussilan opastamana yllättävän muinaisjäännösalueen. Kierikin läheiseltä suolta paikannettiin 35 hehtaarin alue täynnä 5000 vuotta vanhaa veistettyä puuta ja kivikautisia kalastusvälineitä. Uusilla kaivauksilla kävi selväksi, että Kierikin alueella oli ollut silloisen Suomen tihein asutus monine kylineen.

Vuonna 2013 Yli-Ii liitettiin Oulun kaupunginosaksi, mikä oli koitua Kierikkikeskuksen kuoliniskuksi. Oulun sivistys- ja kulttuuritoimen palveluverkkoselvityksessä vuonna 2018 esitettiin museorakennuksen myyntiä, mikä tarkoitti museotoiminnan lopettamista sekä tutkimus- ja näyttelyaineiston siirtämistä Vantaalle varastoon.

Yli-iläisille Kierikistä oli tullut yhteinen ylpeyden aihe. Minua pyydettiin kirjoittamaan mieli-

de Kalevaan, ja eihän siitä vakavan tilanteen takia voinut kieltäytyä. Tiukan vastuksen jälkeen päättäjien oli pakko perääntyä ja luvata rahaa museokeskuksen kehittämiselle. Tapahtumasarja osoitti, että Kierikkikeskuksella tukijoukkoa riittää ja kulttuuriympäristöjemme arvoa ymmärretään.

Kivikautisessa suurkylässä on kymmeniä 6000 vuotta vanhoja talonpohjia, joten kaivamista riittää pitkään. Hieno maisema ja lankkupolku johdattavat rannan ulkomuseoalueelle, jossa mielestäni mielenkiintoisimpia ovat tutkimusten pohjalta pystytetyt olkkattoiset rakennukset ja rivitalo.

Ulkomuseoalueella elävöitetään historiaa. Siellä voi kokeilla kivenhiontaa, jousiammuntaa, soutelua ruuhella ja osallistua yleisökaivauksiin. Muinaismarkkinat on iso tapahtuma. Kaikkein parasta on päästä rivitaloennallistukseen nokkapannukahville tai nukkumaan Muinaistulien yönä ulkomuseon asumuksiin.

Elli Maalismaa

Aina kesken – aina valmis

Kempeleen Vanha kirkko - rakkaudella rakennettu

Näin on otsikoitu Kempeleen 332 vuotta sitten käyttöön vihitystä kirkosta keväällä 2023 valmistunut kirja, jonka on kirjoittanut kirjailija-toimittaja **Rita Kumpulainen**. Tähän kirjaan on dokumentoitu vuonna 2016 alkanut ja tämän vuoden lopussa päättyvä kyseisen kirkon, sen viereisen kellotapulinkin sekä näiden lähiympäristön laajamittainen restauroiva peruskorjaus.

Kempeleen Vanha kirkko, tapuli ja kirkkopihha on suojeltu kirkkolailla (652/2023) ja se on muinaismuistolain rauhoittama muinaisjäänös. Kempeleen kirkonmäki on myös valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY). 1600-luvulla rakennettuja puukirkkoja tai -kappeleita on jäljellä enää 16, joista tämä Kempeleen Vanha kirkko on yksi.

Kempeleläisten yhteisöllisyydestä, yhteisestä tahdosta ja uskon lujudesta vaikeidenkin aikojen keskellä kertoo rakentamisen ajoista säilynyt kirjeenvaihto. Se kertoo, että kempeleläiset halusivat oman kirkon ja että kirkon rakentamiseen lähdettiin ilman tuolloin tarvittua kuninkaan lupaa. Kuninkaan lupakirje Kempeleen kappelin rakentamisen jatkamiseen on päivätty Tukholmassa 14.3.1691 ja osoitettu maaherra Grassille. Valmis kirkko vihittiin 18.10.1691.

Kempeleen ensimmäisen ja hirrestä talkoilla rakennetun kirkon rakentaminen ajoittuu Ruotsin suurvaltakautteen, jolloin oli siirrytty katolisen ajan kivikirkkoista reformaation jälkeiseen puukirkkojen rakentamiseen. 1600- ja 1700-luvuilta säilyneiden puukirkkojen joukossa on 11 suomalaisen kirkkorakentamisen erikoisuuksiin kuuluvaa niin sanottua pohjalaista tukipilarikirkkoa, joihin tämä Kempeleen länsitornillinen tukipilarikirkko kuuluu - siinä on tosin vain yksi pilaripari.

Rakenteellisesti tukipilarikirkko on pitkäkirkkotyyppi, jossa seinähirsien jatkoskohdat on sijoitettu niitä suojaavien onttojen lamasalvospilarien

SARI KARVONEN

Vanhan kirkon kellotapuli

sisälle. Tukipilarit ovat nelisivuisia, hirsistä tehtyjä, seinän korkuisia kotelaita ja näkyvät ulkonemina kirkkojen sisä- ja ulkoseinissä. Ne tukevoittavat pitkää hirsiseinää ja estävät sen pullistuminen kattotuolirakenteiden ja vesikaton painosta. Rakennetta on vahvistettu myös kirkkosalin poikisuuntaisella sidehirsillä.

Kempeleen Vanhan kirkon sisäänkäynnin yhteydessä, kirkkoon kiinni salvottuna, on suippohuppuinen 26 metriä korkea torni, joka on aikoinaan toiminut myös merenkulkijoiden suunnistusapuna. Tähän torniin ei ole sijoitettu kirkonkelloja vaan kellotapuli on rakennettu kirkon viereen erikseen. Tämä läpikäytävällinen renessanssitapuli on seurakunnan toinen ja rakennettu rakennusmestari **Heikki Väänänen** johdolla 1768–1769.

Kirkon peruskorjaus

Kirkolliset rakennukset ovat ajassa elävää kulttuuriperintöä, ja tilojen jatkuva käyttö on suuri arvo. Kaikki rakennukset vaativat kuitenkin toistuvaa huolenpitoa. Kempeleen Vanhaa kirkkoa on korjattu, huollettu, kunnostettu ja myös kaunistettu vuosisatojen saatossa useaan eri kertaan. Edellinen laaja-alainen peruskorjaus tässä kirkossa ja sen lähiympäristössä toteutettiin vuosien 1954-

MINNA SORVALA

Kempeleen Vanha kirkko.

1955 aikana, jolloin muun muassa kirkon tornin 1,5 metrin kallistuma korjattiin.

Vanhan kirkon ja kellotapulin pian kokonaisuudessaan valmistuva restauroiva korjaushanke käynnistyi vuonna 2016. Silloin käytiin myös hankkeeseen liittyvää arvokeskustelua, jonka tulos puhui selkeää kieltään. Kirkko on tarjonnut läpi vuosikymmenten suurelle joukolle kempeleläisiä elämän suuria hetkiä, niin ilossa kuin surussa, niin arjessa kuin juhlassa. Kuntalaisten tunnesiteet kirkkoa kohtaan ovat syväiset. Kirkkopihha rakennuksineen on keskeinen osa kempeleläisten omaa kulttuurimaailmaa.

Vanhan kirkon seiniä ja holvia kaunistavat kirkkomaalareiden **Mikael Toppeliuksen** ja **Emanuel Granbergin** 1785–1795 hirs- ja puupinnalle tekemät maalaukset. Museovirasto on määritellyt niistä pääsisäänkäynnin yläpuolella olevan Ristiläotto-maalauksen ja kirkkosalin pohjoisseinän Marian Ilmestys -maalauksen yhdeksi 1700-luvun kauneimmista kirkollisista taideteoksista. Kaikki kirkkomaalaukset konservoitiin ja myös seinien muut maalipinnat puhdistettiin. Artikkelin lopussa on otteita konservoiija **Tiina Sonnisen** selostuksesta.

Tämän laajan peruskorjauksen yhteydessä on kunnostettu kirkon hirsirunkoa, uusittu ulko-

vuorausta, restauroitu ovia ja ikkunoita, uusittu paanukate sekä tehty laajat tekniset parannukset. Talvella 2018–19 kaadettiin vesikaton paanuihin tarvittavat mäntytykit. Katon uudistamiseen tarvittiin 8 500 paanua eli yhteensä 6 800 jms sahatavaraa, jota kuivattiin vuoden 2020 keuhkatalveen asti. Aluskatteena katolla on tuohi, paanut on naulattu takonauloilla ja lopuksi katto on tervattu. Katon korjauksen lisäksi kunnostettiin kirkon alapohjaa, penkit ja penkkikorttelien rakenteet sekä lattialautoja. Lämmitysmuoto vaihdettiin kuumailmalämmityksestä nestekiertoiseksi patterilämmitykseksi. Kellotapulikin kunnostettiin niin ulkoa kuin sisältä ja sen kelloluukut uusittiin. Lisäksi on toteutettu myös kirkon viereisen sankarihautausmaan kunnostustyöt sekä laadittu aluesuunnitelmat ja toteutettu kirkkopihan ja sen lähialueen kunnostustyöt, joista tärkeimpinä ovat olleet alueelle johtavien portaikkojen kunnostukset ja valaistukset sekä aluevalaistuksen uusiminen. Vanhan kirkon kirkkoketstiilit on konservoitu Turun museokeskuksessa sekä valaisimet ja lampetit Oulun yliopiston Humanistisen tiedekunnan arkeologian laitoksella.

Vanhan kirkon ja kellotapulin korjaajien kiitosjuhlaa vietettiin viime syksynä 1.10.2022 ja juh-

llallinen käyttöönottojumalanpalvelus toteutettiin piispanmessuna sunnuntaina 2.10.2022. Yli 330 vuotta sitten haastavissa olosuhteissa, kohta kohdalta, hirsi hirreltä kirkonrakentaja **Matti Härmän** johdolla paikalliset, kourallinen tavallisia ihmisiä rakensi käyttöönsä kirkon, joka on säilynyt omalla paikallaan näihin päiviin saakka, kirkkoon kutsuen ja kirkkona palvellen. Tämä kunnostustyö on osoittanut vanhan rakentamisen perinteen olevan edelleen kunniassaan. Tätä perinnettä on nyt siirretty tämän hankkeemme yhteydessä myös nuoremalle sukupolvelle kouluyhteistyön ja kisälliperinteen kautta.

Sydämellisesti tervetuloa tutustumaan koko Kirkonmäkeemme ja Vanhaan kirkkoomme!

Anneli Salo

Kempeleen seurakunnan talousjohtaja

Emanuel Granbergin maalaama Ristiltäotto.

Vanhan kirkon seinämaalausten konservointi

Pohjanmaan vanhoissa puukirkoissa oli runsaasti 1600- ja 1700-luvuilla kirkkomaalareiden pääosin liimamaalilla maalaamia seinä- ja kattomaalauksia. **Mikael Toppelius** (1734–1821) ja **Emanuel Granberg** (1754–1797) olivat viimeisimpiä ja merkittävimpiä käsityöläismaalareita. Toppelius oli hyvin tuottelias, ja pitkän yli 70-vuotisen uran aikana hän maalasi yli kolmessakymmenessä kirkossa. Emanuel Granberg toimi Toppeliuksen oppipoikana ja jäi valitettavasti Toppeliuksen varjoon. Uusimpien tutkimusten mukaan Kempeleen kirkon länsiseinän Ristiltäotto ja pohjoisseinän Marian ilmestys ovat Emanuel Granbergin ja muut Mikael Toppeliuksen maalaamia. Tämän Muuriankkurilehden kannessa on sisäkuva kirkosta.

Materiaalitutkimukset

Kirkon peruskorjauksen alkaessa 2016 maalaukset olivat huonokuntoiset. Tuolloin päätettiin selvittää syitä liimamaalipinnan ja maalausten vaurioitumiseen sekä tutkia värin kiinnitykseen sopivia liima-aineita. Oulun yliopiston arkeologian laitos

Mikael Toppeliuksen maalaama Vanhan kirkon saarnastuoli.

on seurannut kirkkosalin lämpötilaa vuosien ajan. Maalausten kuntoon liittyvä seuranta aloitettiin kesällä 2016 ja materiaalitutkimukset tehtiin syksyllä 2018. Niiden tarkoituksena oli selvittää 1700-luvun kirkkomaalareiden käyttämien materiaalien ja kirkon sisätilan olosuhteiden yhteisvaikutus maalausten kuntoon.

Tutkimuksissa selvisi, että kirkon olosuhde-

Emanuel Granbergin Marian ilmestys 1795. Maalauksesta tutkittiin keskellä olevasta kukka-aiheesta ja pöydällä olevasta kirjasta pigmentit. Kohdat, jotka ovat olleet vihreät, ovat nyt haalistuneet siniharmaiksi.

vaihtelut ovat merkittävä syy maalausten vaurioitumisessa. Osa pigmenteistä on hygroskooppisia, jotka sitovat kirkkosalissa olevaa kosteutta, jota muodostuu, kun sisä- ja ulkolämpötilat eroavat huomattavasti toisistaan. Vanha kirkko on toiminut talvisin joulukirkkona, jolloin kirkkokansan tuoma kosteus on tiivistynyt kondenssina kylmiin pintoihin, kuten seiniin, kattoon ja maalauksiin. Ideaalinen olosuhde maalausten kunnan kannalta olisi tasainen lämpötila ja kosteus.

Materiaalitutkimusten tuloksia

Maalausten kunto dokumentointiin valokuvaamalla eri kuvantamistekniikoilla. Valokuvista voitiin päätellä lyhennetty alkuperäisen maalauksen säilyminen ja muutokset aiemmissa restauroinneissa. Pigmenttitutkimuksista selvisi 1700-luvun maalareiden väriaineet: lyhennetty löytyneet pigmentit ovat pääosin rautaa sisältäviä maavärejä, lyijyä, sinooperinpunaista, keltaista orpimenttia ja hiilimustaa. Valkoinen väri saatiin liidusta ja osittain

lyijyvalkoisesta. Vihreitä pigmenttejä tutkimuksissa ei löydetty. Vihreän värin kasvien lehtiin maalarit olivat sekoittaneet preussinsinisestä ja keltaisesta orpimentista (nk. auripigmentti lyhennetty on arseenisulfiitti mineraali). Vihreä väri on nyt haalistunut, mutta rautaoksidipigmentit, punaiset, keltaiset ja ruskeat maavärit, ovat säilyttäneet värintensiteetin hyvin. Maalauksissa käytetty punainen väri on sekoitettu sinooperinpunaista, lyijymönjystä ja punaokrasta. Valkoisen liidun määrällä maalarit ovat voineet säädellä värien intensiteettiä ja siten saaneet maalauksiin valo-varjo kohtia. Jatkossa kerätään tietoa mahdollisista muutoksista maalauksissa. Lisäys Ohjeistuksia laaditaan myös kirkossa toimijoille ja kävijöille, jotta ainutlaatuiset maalaukset säilyvät edelleen tuleville sukupolville.

Maalausten konservointia koskeva osa on koottu konservaattori Tiina Sonnisen selostuksesta.

Liisa Tarjanne

KAIKKI KUVAT JUSSI KINNUNEN

Ilmakuva Lukkalan talon pihasta. Kuvassa näkyy tutkimuksissa paikallistettu pihaa ympäröivä kivaita, joka voisi olla kirkkomaata ympäröivä aita, sekä koekuoppa ja -oja.

Kodjalan kirkon etsintä ja ruumiskalmiston löytö

Laitilan Lukkalassa oli kenttäkesän huippulöytö

Jo Suomen kirjakielen isä, Mikael Agricola, oli merkinnyt Kustaa Vaasalle tekemäänsä kirkon tuloksetyksen kirkkojen luetteloon 1540-luvulla, että samoin kuin Laitilan kirkon yhteyteen kuuluu Untamalan kirkko, myös Kalannin eli Uudenkirkon yhteyteen kuuluu Kodjalan kirkko.

Vallitsevan käsityksen mukaan Kalanti kristillistyi ensimmäisenä alueena Suomessa, ja Kodjalan kirkko voisi kuulua tähän varhaiseen mante-

reen kirkkorakennuskantaan. Kodjalan Kaikkien Pyhien tai Pyhänmiesten kirkon tai kappelin rakennusaika voisi olla 1230-luku, jolloin piispa Tuomas organisoi nykyisen seurakuntajaon rungon ja määräsi pääkirkkojen paikan. Paikalla on saattanut olla tätäkin varhaisempi saarnahuone, jonka monet uskovat alueen varhaisen kristillisyyden huomioon ottaen olevan 1000–1100 -luvulta. Kodjalan kirkko todennäköisesti jatkoi kappeliseurakuntana Kalannin kirkon valmistuttua n. vuoden 1450 paikkeilla. Perimätiedon mukaan Kodjalan kirkkomaalle olisi johtanut ruumistie, jota pitkin kuolleita olisi kuljetettu aina Hallusta ja Kallelasta ”Korilan kirkon juureen.” Kodjalan kadonneeseen kirkkoon ja Hallun ruumispolkuun liittyvä myytti-

nen tarinaperinne on tärkeä osa vakkasuomalaisista paikalliskulttuuria.

Kodjalan kirkon paikkaa ei kuitenkaan enää vuosisatoihin ole varmasti tiedetty.

Vuoden 2016 paikkeilla joukko paikallisia laitalaisia päätti ryhtyä etsimään kadonnutta kirkkoa ja kirkkomaata. Heillä oli myös tieto, että Kodjalassa Kalmanloukkaanmäen kupeessa sijaitsevan Lukkalan tilan mailta oli löydetty ihmisluita. Perimätiedon mukaan Kodjalan kirkko ja kirkkomaata olisivat sijainneet Kalmanloukkaanmäen kupeessa juuri Lukkalan tilan maalla. Aina-kin Laitilan kirkkoherra Hedeén kertoo vuonna 1754, että Kodjalan vääpelinvirkatalon pihalla ”... on selviä jäännöksiä kirkosta ja kirkkomaasta...” ja ”...kirkon sanotaan olleen nimeltään Pyhänmiesten kirkko...” Lukkalan tila kuului ammuin joka tapauksessa kirkolle, kunnes se otettiin kruunun haltuun reformaation melskeissä vuonna 1556. Sen

jälkeen tila oli sotilasvirkatilana vv. 1718–1943, ja nykyinen päärakennus on sijainnut paikallaan ainakin vuodesta 1779 lähtien. Tila lunastettiin valtiolta vuonna 1947 Lukkalan suvun omistukseen.

Menneisyydestään kiinnostuneet ihmiset alkoivat tutkia asiaa. He kutsuivat kymmeniä asiantuntijoita läheltä ja kaukaa, historian tutkijoita, kirkkotutkijoita ja arkeologeja, katsomaan Lukkalan talon pihaa, josko joku kykenisi selvittämään rauhallisen pihamaan alle kätkeytyneitä asioita. Oli kuitenkin selvää, ettei asia selviäisi ilman arkeologisia kenttätutkimuksia. Museovirasto on aiemmissa läheisyyden tutkimuksissaan määritellyt pihan muinaisjäännösalueeksi, ja ilman arkeologia ja kaivauslupaa ei siihen voisi kajota.

Kaivaukset alkoivat

Kodjalan kadonneen kirkon tutkimuksia varten perustettiin yhdistys, Kodjalan kirkkotutkimuk-

sen tuki ry, joka palkkasi arkeologi ja geologi Jussi Kinnusen Turun yliopistosta tekemään Lukkalan talon etelänpuoleiselle pihamaalle geofysikaalisia tutkimuksia, mm. maatulaukusten, mahdollisten rakenteiden paikallistamiseksi. Tutkimukset alkoivat syyskuussa 2021, jatkuivat seuraavana keväänä, ja tutkimusten raportti julkaistiin pyhäinmiesten-päivänä 31.10.2022. Tutkimuksissa paikallistettiin pihaa ympäröivä kiviäitä, joka voisi olla kirkko-maata ympäröivä aita. Maatulaukusten mittauksista tehdyn maaperämallin perusteella pihamaan alla havaittiin jonkinlaisia rivimäisiä ja suorakulmaisia rakenteita. Lisäksi pihamaan itäosasta havaittiin toistakymmentä itä-länsi-suuntaista, kooltaan n. 1 x 2 m laikkua, jotka saattaisivat olla mahdollisia haudauksia. Tältä samalta alueelta on 1800- ja 1950-luvuilla löydetty ihmisluuta ja kokonainen luuranko.

Rohkaisevien inventointitutkimusten vuoksi yhdistys onnistui varainhankinnoissa, ja rahoilla päätettiin kustantaa Lukkalan piha-alueen koekaivauksen kesällä 2023. Kaivausjohtajaksi pyydettiin jälleen Jussi Kinnunen, joka teki kaivauslupahakemuksen Museovirastolle heti vuoden alussa. Kevään aikana laitettiin kaivausvälineistö kuntoon ja hankittiin vielä tarvikkeita. Kaivauksen toteutettiin 3.–16. heinäkuuta 2023 ja siihen ottivat osaa myös arkeologit Janne Rantanen ja Sanni Salomaa sekä osteologi Anne-Mari Liira. Näiden tieteellisten kaivauksen päätarkoituksena oli löytää radiohiiliajoitukseen sopivaa orgaanista materiaalia, puuta, luuta, tuohtia, nahkaa, hiiltä tms., sekä löytää fyysisiä todisteita kirkon tai hautausmaan olemassaolosta.

Pihamaalle avattiin kaksi kaivausaluetta

1 x 8 m kokoinen koeoja ja sen viereen 2 x 2 m kokoinen koekuoppa, jonka sijainti valittiin maatulka-anomalian perusteella. Nurmikkoa perustettaessa paikalle oli aikoinaan tuotu runsaasti täyttömaata. Vasta noin 40 cm pintamaakerroksen poiston jälkeen alkoi paljastua vanhempi moreenimaaperä ja siinä tummempia itä-länsisuuntaisia, ”ihmisenkokoisia” läiskiiä. Kun läiskien reunoilta alkoi löytyä myös suuria arkunnauloja, oli selvää, että oltiin törmätty haudauksiin, ja kuten pian kävi ilmi,

hautausmaahan. Kummankin kaivauksen alueelta löytyi kerrassaan 8-9 kpl osin päällekkäistä haudauksia. Kun haudalaikät oli todettu ja dokumentoitu, koeoja lapioitiin umpeen. Pienempää koekuoppaa laajennettiin vielä 1 x 2 m ja keskityttiin ottamaan luunäytteitä ajoitusta varten koekuopan kolmesta hautakontekstista.

Haudauksen itä-läntinen (pääpuoli lännessä, jalat idässä) suuntaus, esineettömyys ja paikan perimätieto antavat varmuudella olettaa kyseessä olleen kristillisen hautausmaan. Luunäytteitä ei ole vielä tätä kirjoittaessa ajoitettu, mutta aivan kaivauksen lopussa kolmatta ajoitusnäytettä otettaessa vainajan pääkallon ympäriltä alkoi paljastua hienoa pronssispiraalikoristusta, ehkä päätä ympäröineestä hunnusta. Tämä upea loppulöytö ajoittaa haudauksen rautakauden-keskiajan taitteeseen n. 1100-1200-luvulle. Löydetty uusi kristillinen ruumiskalmisto/hautausmaa on siis tämänhetkisen tiedon perusteella ristiretkiajan-keskiajan alun aikainen. Se on myös tällä hetkellä Laitilan seudun ainoa tunnettu kristillinen ruumiskalmisto. Lukkalan maalle on siis todennäköisesti haudattu Kodjalan varhaista kristittyä väkeä ennen Kalannin ja Laitilan kirkkojen valmistumista 1400-luvun loppupuolella. Kuinka varhaista väkeä, onkin tärkeä kysymys? Tällä hetkellä Suomen vanhin tunnettu kirkko mantereella on Kaarinassa Ravattulan Ristimäen kappeli, jonka käyttöaika sijoittuu vuosien 1150–1200 paikkeille. Varhaisia ruumiskalmistoja toki tunnetaan muualtakin.

Kalmanloukkaanmäen viereiset kalmistot osoittavat, että alueelle on tehty haudauksia jo rautakaudella ja hautaaminen olisi jatkunut kristillisenä aikana Lukkalassa. Kyseessä onkin kokonaisuutena toistaiseksi tutkimaton rautakautis-keskiaikainen hautauskompleksi, joka on monesta syystä erittäin merkittävä ja arvokas kohde arkeologian ja historian tutkimuksen kannalta.

Koekaivauksen tavoitteet täyttyivät paljon odotettua paremmin ja rahoitusta ensi vuoden jatkokaivauksille haetaan. Kirkkomaa löytyi, mutta kirkkoa vielä etsitään. Lukkala tuo varmasti vielä monia yllätyksiä, eikä vähiten, jos mukaan otetaan isotooppi- ja DNA-tutkimukset. Pronssispiraali-

Keskimmäinen hauta aukaistuna. Eteläpuolella on vanhempi hautaus, jonka vainajan pääkallo on halkaistu kun on kaivettu nuorinta keskushaudausta. Koillisnurkassa näkyy kolmannen vainajan pääkallo, jonka ympäriltä löydettiin pronssispiraalikoristetta, nähtävästi hunnusta.

huntuinen nainen jäi vielä hautaansa odottamaan seuraavia kaivauksia, jolloin hänenkin tarinansa tulee aikanaan kerrotuksi.

Kodjalan kirkkotutkimuksen tuki ry:n puheenjohtaja ja paikallishistoriasta kiinnostunut visio-nääri Timo Rantanen menehtyi 68-vuotiaana pari viikkoa kaivauksen päätyttyä. Hän oli huonossa kunnossa jo talvella, mutta ehti nähdä unelmansa toteutuvan. Ainakin Timolle Kodjalan kadonnut kirkkomaa löytyi ja perimätieto osoittautui todeksi. Tieteelliset tutkimukset jatkuvat.

Jussi Kinnunen

Lukkalan talon pihan kaivaustyöryhmä, kirjoittaja äärimmäisenä oikealla.

Monitieteistä neuvottelua

- Kulttuuriympäristötutkimuksen seura esittäytyy

Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry. perustettiin vuoden 2014 lopussa edistämään tutkijoiden, tutkimusrahoittajien, tutkimustiedon käyttäjien ja kansalaisten välistä keskustelua ja yhteistyötä.

Seura on toimintansa aikana pyrkinyt vaikuttamaan kulttuuriympäristötutkimuksen kannalta merkityksellisiin yhteiskunnallisiin ja tiedepoliittisiin keskusteluihin sekä edistämään kulttuuriympäristötutkimusta ja siihen pohjautuvaa opetusta. Seura harjoittaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa, organisoi ja edistää tutkimusta sekä järjestää tieteellisiä ja muita tapahtumia. Kulttuuriympäristötutkimuksen seura on ollut Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsenseura vuodesta 2022 lähtien.

Kulttuuriympäristön käsite ja -tieto

Kulttuuriympäristön käsite ja myös itse ilmiö olivat seuran syntyvaiheessa kriittisen keskustelun kohteena ja ovat sitä edelleenkin. Kulttuuriympäristö käsitetään edelleen usein konkreettisesti: arkeologisena kulttuuriperinnön, rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman kokonaisuutena. Vaikka ihmisten eletty ja koettu ympäristö, toisin sanoen ihmisen suhde ympäristöönsä, on mukana useissa kulttuuriympäristön määritelmässä, käsitteellistään arjen paikkasuhteita harvoin juuri kulttuuriympäristön kautta. Erityisesti kokemuksellinen tieto jää sekä rakennetuissa ympäristöissä että maisemassa usein käsitteellistämättä ja näin samalla maankäytön suunnitteluprosessien ulkopuolelle.

Kulttuuriympäristö on tunnistettu tutkimuksessa. Eri hallinnonsektorien ja tieteenalojen välisenä käsitteenä kulttuuriympäristö on monien eri tieteenalojen ja oppiaineiden tutkimuskohteena. Yhteistä useille tutkimusasetelmille on se, että niissä pyritään selvittämään, miten kulttuuriympäristö

KATRINA VIRTANEN

Eletty ja koettu ympäristö on olennainen osa rakennettua kulttuuriympäristöä. Turun Ruissalon Villa Saaron ympäristöä, taustalla Turun telakka.

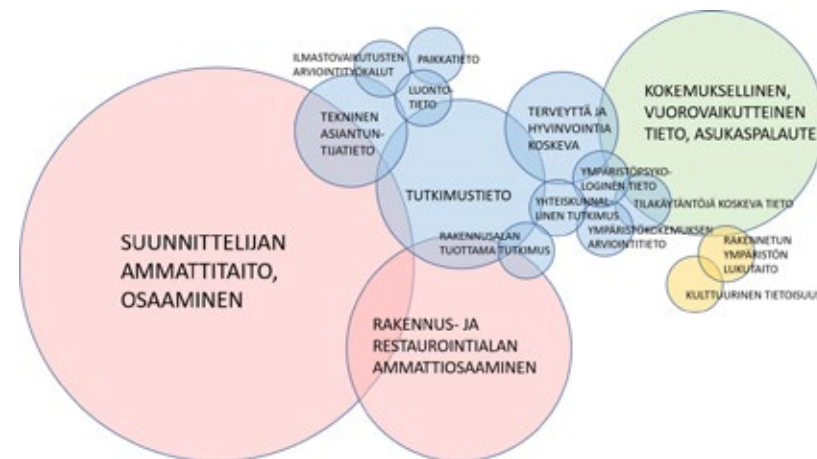
jäsentyy ihmisten, yhteisöjen ja hallinnon toiminnassa ja miten erilaiset kulttuuriympäristöprosessit muotoutuvat.

Kulttuuriympäristön, kulttuuriperinnön ja maiseman katsotaan kuuluvan kaikille, mikä on nostanut esiin tarpeen pohtia kulttuuriympäristön käsitteen alaa ja kulttuuriympäristötiedon luonnetta ja rakentumista.

Selvitys- ja tutkimustoiminta

Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran oma selvitys- ja tutkimustoiminta on kohdistunut toisaalta kulttuuriympäristötutkimuksen kenttään ja koulutustarpeeseen sekä toisaalta tietoa-aineistoihin ja kulttuuriympäristötiedon luonteeseen.

Seuran useat hankkeet ovat olleet ympäristöministeriön rahoittamia ja raportit on julkaistu valtioneuvoston julkaisusarjassa. Tuoreimmat hankkeensa seura on toteuttanut yhteistyössä Turun yliopiston maisemantutkimuksen kanssa. Keväällä 2023 päättynyt Monen äänen maisema-hanke kohdistui kokemuksellisen paikkatiedon

Arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa painottuvat erityisesti suunnittelijoiden ja rakentajien ammatillinen osaaminen ja asiantuntemus. Kansalaisten kokemuksella ja vuorovaikutuksen kautta saadulla tiedolla on suhteellisen suuri painoarvo muihin strategioihin verrattuna. Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma antaa tarkastelluista strategioista parhaat lähtökohdat kansalaisten kokemuksellisen tiedon huomioimiselle suunnittelussa. Kuvio Ilona Hankonen, Monen äänen maisema: Kokemuksellinen tieto maisemapoliitikassa -raportti

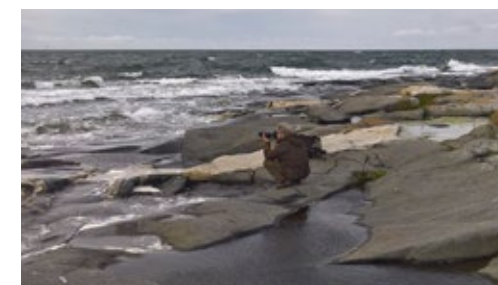
rooliin ja käytettävyyteen maankäytön prosesseissa. Monen äänen maisema: Kokemuksellinen tieto maisemapoliitikassa (2023) -tutkimusraportti korostaa kansallisen maisemapoliitiikan laatimisen tarvetta. Se myös tähdentää, että maisemapoliittisen tarkastelun tavoitteena tulee olla entistä moniäänisempi, joustavampi ja kokemuslähtöisempi tapa hahmottaa maisemaa ja sen arvoja kaikilla maankäytön osa-alueilla.

Syksyllä 2023 meneillään olevassa Maiseman luonneanalyysi -hankkeessa jatketaan osallistiedon ja kokemuksellisen tiedon integroimista kulttuuriympäristön käsitteeseen. Hankkeessa tutkitaan maiseman luonneanalyysi -menetelmän soveltuvuutta suomalaiseen alueidenkäytön suunnitteluun. Menetelmä hyödyntää sekä saatavilla olevaa paikkatietoa että digitoitua historiallista karttamateriaalia sekä mahdollistaa myös osallistiedon hyödyntämisen osana kokonaisuutta.

Monialaiset jäsenet ja verkostot voimavarana

Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry. toimii kulttuuriympäristötyön kentältä ja eri tieteenaloilta tulevien jäseniensä asiantuntemukseen ja keskinäiseen dialogiin pohjautuen. Jäsenistöön kuuluu eri hallinnonsektoreiden toimijoita ja useiden yliopistojen tutkijoita ja opettajia. Vuonna 2023 hallituksessa on edustettuna Aalto yliopisto, Helsingin yliopisto, Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Hämeen ELY-keskus, Metsähallitus ja Museovirasto.

Kulttuuriympäristö- ja kulttuuriperintöstrate-

MAIJU HÄYRINEN

Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran ja Turun yliopiston maisemantutkimuksen yhteinen tutkijataapaaminen pidettiin Rauman Kylmäpihlajassa elokuussa 2019. Seminaarin päätteeksi ryhdyttiin kokoamaan kuvan ja kokemuksen teemoja pohtivaa tiedekirjaa ja järjestämään jatkossakin tutkijajournalistitapaamisia. Valokuvaaja Taneli Eskola kuvaa majakalta avautuvaa merimaisemaa.

giatyötä seura seuraa tiiviisti ja edistäen niiden tavoitteita yhteistyössä muiden kulttuuriympäristötoimijoiden kanssa. Maisema vesirajassa -hankkeen yhteistyöstä kutoutunut Vesimaisemaverkosto on esimerkki toimintatavasta, jonka edellytyksenä on laaja-alainen toimijaverkosto ja erityisesti jaettu asiantuntijuus. Verkoston viimeisin seminaari Vesimaisemat Päijänteellä (2022) pidettiin yhteistyössä seuran, Vesimaisemaverkoston ja Jyväskylän yliopiston kanssa. Seminaarin puhujat puolestaan edustivat laajasti Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran verkostoa.

Helena Lonkila, yhdistyksen puheenjohtaja
Katrina Virtanen, sihteeri

TUULA PALASTE

Pihojen väliset avarat tilat, joita vanhat männyt rytmittävät, ovat osa Sunilan henkeä.

Sunilan asuinalue Kotkassa innostaa ja inspiroi

Kotkan Karhulassa sijaitseva Sunilan asuinalue on ollut pitkään hyljeksitty ja sosiaalisten ongelmien leimaama. Yhä vielä asuntojen hinnat hienolla alueella ovat hyvin edulliset. Viime aikoina Sunilan alue on ollut otsikoissa paitsi tehtaan lakkauttamisuutisten, myös asuinalueen uuden nousun ja kiinnostavuuden lisääntymisen myötä.

Omaakohtaisesti innostuimme Sunilasta hankittuamme remontoitavan kakkosasunnon terassitalo Päivölästä.

Sunila rakentuu

Alvar Aallon toimiston laaja suunnittelutyö Sunilan

tehdasalueesta alkoi 1936. Ensimmäisinä vuosina valmistui Pyötisen saarelle sijoitetun selluloosa-tehtaan lisäksi mantereen puolelle työntekijöiden asuintaloja. Asuinrakennusten toteutuksessa toimi tiukka hierarkia: Tehtaan johtajan hulppea asunto Kantola rantasaunoinen rakennettiin lähelle rantaa, samoin kuin insinöörien rivitalo Rantala jopa yli 200 m² asuntoineen. Työnjohtajienkin Mäkelä -rivitalon asunnot olivat kaksikerroksisia, lähes 100 m² huoneistoja. Työläisille valmistui viisi kerrostaloa sekä alueen arkkitehtuurin helmet, terassitalot Karhu ja Päivölä. Näiden työväelle tarkoitettujen talojen asunnot ovat kaksioita ja yksioita, kooltaan 30–45 m².

Asumisväljyyteen ei panostettu, mutta suurta asumistason nousua toki edustivat kaukolämpö, juokseva vesi ja sisä-wc. Kylpyammeita tai suihkuja ei työväen asunnoissa ollut, tavallisesti peseydyttiin alueen yhteisissä saunatiloissa. Karhulan ja Päivölän terassitalojen asuntoihin liittyvät toisessa ja kolmannessa kerroksessa laajat terassit, ja ensimmäisessä kerroksessa omat etupihat. Rakennusten arkkitehtuuri viestii korkeatasoisesta asumisesta, mitä ei välttämättä odottaisi teollisuuslaitoksen rakennuttamista työväenasunnoista. Alue täydentyi vielä sotien jälkeen 40- ja 50-luvuilla uusilla kerrostaloilla, joissa ei enää nou-

TUULA PALASTE

Alvar Aallon suunnittelema Sunilan tehdasrakennus hiljenee. Stora Enso ilmoitti syyskuun alussa päätöksestään sulkea Sunilan sellutehdas vuoden loppuun mennessä.

datettu vastaavaa tehtävähierarkiaa, ja asuntojen kootkin vaihtelevat niissä suuresti.

Aluesuunnitelma

Alueen asemakaavan laatiminen aloitettiin 1936. Lähtökohtana oli funktionalismin ihanteiden mukaisesti avoin sijoittelu, jolla taattiin hyvät valaistus- ja ilmasto-olosuhteet kaikille asunnoille. Maastossa vapaasti sijaitsevat rakennukset eivät muodosta kortteleita tai selkeitä katutiloja, vaan ovat pikemminkin osa kokonaisuutta, jonka toisena osana ovat luonnon elementit. Rakennusten ja ympäristön suhde on kiinnostava: vanhat männyt muodostavat tiloja talojen väliin, ja kalliot, rinteet ja nurmikentät rajaavat kulkureittejä.

Sunilan alueella on voimassa vuodelta 1988 oleva suojelukaava, jota parhaillaan ollaan päivittämässä. Nykyisen kaavan suojelumääräykset koskevat rakennusten julkisivuja ja vesikattoja, eikä niitä selvästikään ole valvottu tiukasti, mikä näkyy esimerkiksi terassitalon vaihtelevissa, osittain korjatuissa pellityksissä. Syksyllä 2023 valmistuu uusi kaavaluonnos, jonka tavoitteena on turvata paremmin alueen rakennustaiteellisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Uusi kaava päivittää rakennuskannan suojelumääräykset ja ulottaa aiempaa paremmin linjaukset myös maisemallisiin seikkoihin.

Asunnot ja muut rakennukset

Aluksi asunnot olivat Sunilan tehtaiden lisäksi Hallan ja Karhulan tehtaiden omistuksessa, ja nämä vuokrasivat asuntoja työntekijöilleen. Sitten yhtiöt luopuivat asunnoista, ja ne myytiin yksittäisille osakkeenomistajille. Kaiken kaikkiaan asuntoja on alueella noin 350. Lisäksi alueella on huoltorakennuksia, mm. Aalto-kohteisiin kuuluva vanhan sahayhdyskunnan urheiluseuran omistama Sunilan Pirtti, jonka laajennus ja korjaus on toteutettu Aaltojen suunnitelmien mukaisesti.

Vilkkaimpana aikana alueella oli yli 1500 asukasta. Nykyisin vakituisten asukkaiden määrä on noin 400. Useita asuntoja on myyty kakkosasunnoiksi, joiden omistajat osallistuvat aktiivisesti Sunilan alueen kehittämiseen. Rakennusten ylläpito on ollut vaihtelevaa. Asuntoja on korjattu nykyajan vaatimuksia vastaaviksi, ja useinkin remontti on muuttanut sisätiloja olennaisesti. Etenkin asianmukaisten kylpyhuoneiden toteuttaminen pieniin asuntoihin on muuttanut pohjaratkaisuja. Tänä päivänä suurin osa asunnoista vastaa nykyaikaisen asumisen vaatimuksia.

Tehtaan johtajan asunto, Kantola, on nykyisin Kotkan kaupungin yhtiön, Sunilan Kantola Oy:n omistuksessa. Rakennus on monipuolisessa käytössä.

TUULA PALASTE

Sunilan terrassitalot tunnetaan ympäri maailman. Alakerran yksiöillä on omat graniittimuureilla rajatut etupihansa ja 2.–3. kerroksen kaksioilla on suuret terrassimaiset parvekkeet.

tössä, ja sitä vuokrataan myös yksityistilaisuuksiin ja erilaisiin tapahtumiin. Sisätilat on kunnostettu asianmukaisesti, ja julkisivut korjattiin vuoden 2023 kesällä Kotkan kaupungin myöntämän lainan turvin.

Muita kuin asuinrakennuksia alueella on Etelä-Kymin Asunto-osakeyhtiö EKAN huoltorakennus, jossa myös toimii korttelitalo Alvariska, sekä niin kutsuttu Aallon Maja -rakennus, jossa aikoinaan sijaitsivat koko aluetta palvelleet saunat ja pesula, sekä posti erillisessä siipirakennuksessa. Postisiipi on sittemmin purettu, ja rakennusta on laajennettu. Viime vuodet rakennus on ollut tyhjiään ja saanut rapistua rauhassa. Vuonna 2023 Kotkan kaupunki osti rakennuksen konkurssipesältä. Rakennuksen säilyttäminen edellyttää mittavia korjaustöitä, eikä kaupungilla ole välittömiä suunnitelmia rakennuksen korjaamiseksi. Kiperin kysymys lienee korjaustyön rahoitus.

Alueen imago

Tehtaiden luovuttua asunnoista ja asukasmäärän vähentyessä vähenivät myös alueen palvelut.

Vähitellen alueen imago muuttui kehnommaksi loistavasta arkkitehtuurista huolimatta. Tällä vuosituhannella tilanne on kuitenkin muuttunut. Nykyisin Sunila on nykyaikainen asuinalue, jossa luonto, historia ja arkkitehtuuri ovat vahvasti läsnä. Yhtenä vaikuttajana on ollut vuonna 2000 Sunilan alueen ja arkkitehtuurin vaalimiseksi perustettu yhdistys, Pro Sunila ry. Se pyrkii lisäämään kiinnostusta ja tietoisuutta Sunilan asuntoalueesta sekä Suomessa että ulkomailla.

Pro Sunila on järjestänyt tavoitteidensa toteuttamiseksi erilaisia keskustelutilaisuuksia ja tapahtumia, mm. innostanut 14 asunnonomistajaa avamaan ovensa kiinnostuneille kävijöille Kotkan Aalto-viikkojen aikana vuoden 2023 syyskuussa. Yhden viikonlopun aikana asuntoihin ja Sunilan alueeseen tutustui yli tuhat kävijää. Palaute oli innostunutta, ja kiinnostuneita kyselijöitä riitti. Yhdistys jatkaa avoimien ovien tapahtumia ainakin kahtena tulevana vuonna. Kotkan kaupunki on tukenut yhdistystä tässä toiminnassa.

Yhdistys on myös ollut aktiivinen laatimalla korjausohjeita ja ympäristösuunnitelmia alueelle.

Nyt uuteen nousuun

Sunila-asioissa tapahtuu nyt monella suunnalla. Uuden kaavan lisäksi odotuksia herättävä hanke on Sunilan liittäminen Unescon maailmanperintökohteiden luetteloon. Museovirasto valmistelee Sunilan alueen esittämistä luetteloon yhdessä 12 muun Aalto-kohteen kanssa. Kolmestatoista kohteesta muodostuu kokonaisuus, jota esitetään maailmanperintökohteeksi otsikolla Aalto-arkkitehtuuri. Esitys on tarkoitus tehdä alkuvuonna 2025, ja päätöksiä saadaan todennäköisesti seuraavan vuoden aikana.

Tänä vuonna myös Alvar Aalto -säätio on julkaissut Aallon arkkitehtuuria -sarjassaan osan nro 26: Sunila – teollisuus- ja asuinalue 1936 – 54. Se kertoo Sunilan historiasta myös piirustuksin ja valokuvin. Kirja tuo myös esiin **Aino Aallon** osuuden suunnittelussa.

Miksi Sunilaan

Vasta viipyessään Sunilassa havahtuu siihen, miten poikkeuksellinen alue on. Tuskin nykypäivänä

ERIC POLLOCK

Uudet asukkaat tekivät keittiöremontin suurimmaksi osaksi itse. Ennallistavassa korjauksessa purettiin keittiön 80-luvun kalusteet toukokuussa. Alkuperäiset kokopuiset keittiökalusteet saatiin onneksi säästettyä ja käyttökelpoisiksi kunnostettua. Keittiö kunnostettuna lokakuussa.

missään esimerkiksi uutta vuokrataloa toteutettaisiin terrassitalon kaltaisena. Myös alueen väljyys ja luontoarvojen kunnioitus herättävät arvostusta. Oman terrassitaloyksiomme korjauksessa tavoitteena oli ennallistaa huoneistoa niin paljon kuin mahdollista. Maalikerrosten alta löytyi alkuperäisiä pintoja, ja jopa keittiön kalusteita saatiin kerrostalon varastosta kunnostettavaksi. Valokuvia interiooreista oli vaikea löytää, mutta piirustuksia saatiin käyttöön sekä Alvar Aalto museon että säätion avustuksella. Myös kollegoiden kommentit olivat hyödyllisiä. Olemme innolla mukana kehittämässä Sunilan asuntoaluetta edelleen arvonsa mukaisesti.

Eric Pollock ja Tuula Paalimäki

Eric Pollock ja Tuula Paalimäki ovat eläkkeellä olevia arkkitehteja, jotka ryhtyivät Sunila-aktiiveiksi keväällä 2022 hankittuaan kakkosasunnon terrassitalo Päivölästä.

Eric Pollock on sekä Asunto-osakeyhtiö EKAN että Pro Sunilan hallituksen jäsen.

Vierailu Suomen Pankissa

Yhdistyksemme jäseniä vieraili Suomen Pankissa 19.10.2023. Suomen Pankin perusti vuonna 1811 keisari Aleksanteri I Turkuun, josta se siirrettiin Helsinkiin 1819. Saksalaisen arkkitehti **Ludwig Bohnstedtin** suunnittelema renessanssijasta muistuttava rakennus on vuodelta 1883, ja viettää siis 140-vuotisjuhliiaan.

Vierailu alkoi mielenkiintoisella esityksellä Suomen taloustilanteesta, mikä oli kuulijoille tervetullutta tietoa. Esityksen jälkeen seurasi taidekierros. Jo sisään tullessa portaikossa oli nähtävissä kolmiosainen lasimaalaus Elonleikkuu, Tukuinuitto ja Silakkamarkkinat, joka tilattiin **Juho Rissaselta** ja joka valmistui vuonna 1933. Kymmenen vuotta myöhemmin samaan pääportaikkoon valmistuivat **Lennart Segerstrålen** Finlandia-freskot Suomi herää ja Suomi rakentaa (kuva oikea).

Suomen Pankin taidekokoelma on koko kansakunnan omaisuutta. Joukossa on niin maalauksia, grafiikkaa kuin veistoksia. Pankin periaatteena on tukea elävien taiteilijoiden työtä, ja se ostaa muutaman teoksen vuodessa. Kuluneena kesänä Suomen Pankki julkisti teoksen ”Aikaansa seuraten – Suomen Pankin taidekokoelma”. Siinä esitellään valikoima noin 1 200 teosta käsittävistä Suomen Pankin kokoelmasta, ja julkaisu on luettavissa myös verkossa.

JUSSI HEINÄMIES

Kokonaisuuden tunnetuin ja kansallisesti merkittävä teos on Akseli Gallen-Kallelan Kalevalainen Aino-triptyyppi vuodelta 1889.

40-VUOTISJUHLASEMINAARI 17.1.2024

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry. perustettiin Säätytalolla Helsingissä 18.1.1984. Yhdistys järjestää 40-vuotisen toimintansa juhlistamiseksi kulttuuriympäristö- seminaarin Suomen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa, osoitteessa Hallituskatu 1, keskiviikkona 17. tammikuuta 2024 klo 15-18. Ohjelmassa on muisteluja yhdistyksen perustamisesta ja toiminnasta vuosien varrelta, alustuksia kulttuuriperinnön tilasta Suomessa, tervehdyspuheita yhdistyksen yhteistyökumppaneilta ja avointa keskustelua. Tarjolla on kuohuviiniä ja pientä purtavaa. Tarkempi ohjelma selviää ennen tilaisuutta. **Tervetuloa kaikki jäsenet, kutsuvieraat ja kulttuuriperinnön ystävät!**

Syyskokous 2023

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry:n syyskokous pidetään torstaina 30.11. klo 17 Töölön kirjaston Mika Waltari-salissa, osoite: Topeliuksenkatu 17, Helsinki. Ennen kokousta klo 16 arkkitehti Panu Kaila kertoo aiheesta: Maailmanperintökohde Vilna. Panu Kaila on ollut mukana kartoittamassa Vilnan kaupungin rakennusperintökohteita.

Syyskokouksessa käsitellään sääntömääräiset asiat:

- ◆ kokouksen avaus, laillisuus ja järjestäytyminen
- ◆ seuraavan toimintakauden toimintasuunnitelma ja talousarvio
- ◆ yhdistyksen jäseniltä perittävien jäsenmaksujen suuruus
- ◆ hallituksen jäsenille maksettavat palkkiot
- ◆ erovuorossa olevien hallituksen jäsenten valitseminen 1.1.2024 alkavaksi kaksivuotiskaudeksi 2024-25
- ◆ kahden toiminnantarkastajan ja heille varahenkilöiden valitseminen
- ◆ vastuuvapauden myöntäminen vastuuvuorollisille vuodelta 2022 (kevätkokouksessa 2023 pöydälle jäänyt asia)
- ◆ muut esille tulevat asiat
- ◆ kokouksen päättäminen

Töölön kirjaston on suunnitellut arkkitehti Aarne Ervi modernistiseen tyyliin ja se valmistui vuonna 1970. Rakennus on peruskorjattu alkuperäiseen asuunsa v. 2016. Paikalle pääsee esim. bussilla 30 ja 40 (Topeliuksenkatu 6).

Liity jäseneksi

Tule tukemaan yhteistä kulttuuriperintöämme!

Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry:n jäseneksi liittyä ottamalla yhteyttä sähköpostitse osoitteeseen jussiheinamies@gmail.com - tervetuloa mukaan tuomaan uusia ideoita! Lisää tietoja yhdistyksestämme on internetissä osoitteessa www.kulttuuriperinnontuki.com. Muurianskuriä toimitetaan jäsenmaksuilla – muistathan maksaa omasi! Alla maksumake tietoihin – huom. eräpäivä ja kopioi siitä oman tilanteesi mukaiset tiedot. Muistathan ilmoittaa sähköposti- tai katuosoitteen muutokset osoitteeseen jussiheinamies@gmail.com

Saajan tilinumero Mottagarens kontonummer	IBAN FI52 8000 1001 8198 05		BIC	
	Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry		Saaja Mottagare	
TILISIRTO GIRERING Maksaja Betalar Allekirjoitus Underskrift	Maksajan nimi		Viitenro Ref.nr	
			Eräpäivä Förl.dag	
Tiliä nro Från konto nr		1.2.2024		Summa

Maksu välitetään saajalle maksujen välityksen ehtojen mukaisesti ja vain maksajan ilmoittaman tilinumeron perusteella.
Betalingen förmedlas till mottagaren enligt villkoren för betalningsförmedling och endast till det kontonummer som betalaren angivit.

PANKKI BANKEN

Tämä kirkko on rakettu vuonna 1686 ja par
Silloin oli läman Hippocunnan Piispana Jac
Vuono 18